

Regió Metropolitana de Barcelona

TERRITORI - ESTRATÈGIES - PLANEJAMENT

Papers

3

ECONOMIA I TERRITORI METROPOLITÀ

FEDERACIÓ DE **M**UNICIPIS
DE **C**ATALUNYA

Àrea metropolitana de Barcelona
Mancomunitat de municipis

Ajuntament de Barcelona

1991

© **Mancomunitat de Municipis
de l'Àrea Metropolitana de Barcelona**
Federació de Municipis de Catalunya
Ajuntament de Barcelona

Barcelona, juliol 1991

DLB - 30 344 - 1991

ISBN: 84-88068-00X

Edició:

Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona

Disseny:

Oficina de disseny de l'AMB

Fotocomposició:

Estudi Gràfic Pedregosa

Impressió:

Gradisa

S U M A R I

PRESENTACIÓ	7
BARCELONA: LA TRANSFORMACIÓ D'UNA CIUTAT INDUSTRIAL AMADOR FERRER I ORIOL NEL·LO	9
EL PLANEJAMENT TERRITORIAL DE LA REGIÓ I DES D'UNA PERSPECTIVA ECONÒMICA: CAP A UN NOU MODEL DE DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC I SOCIAL DE L'ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA JOAN TRULLÉN	31
APROXIMACIÓ A L'IMPACTE DE L'ACTA ÚNICA EUROPEA EN EL SISTEMA PRODUCTIU EL PAPER DE BARCELONA I LA COMPETITIVITAT DE CATALUNYA MANUEL DE FORN I JOSEP MA. PASCUAL	45

P R E S E N T A C I Ó

En aquest tercer número de la col·lecció "Papers" s'inclouen tres treballs sobre les relacions entre l'economia i l'ordenament del territori metropolità. En el primer text, obra de l'arquitecte Amador Ferrer i del geògraf Oriol Nel·lo, s'ofereix una interpretació de l'evolució de la base econòmica de la ciutat i la seva relació amb l'estructura urbana i el planejament urbanístic. El segon treball, signat per l'economista Joan Trullén, explora les correspondències entre els sistemes productius i els models territorials en el territori metropolità, finalitzant amb un avanç de proposta pel desenvolupament econòmic i territorial futur de la Regió Metropolitana. El darrer text és una presentació de les mancances i potencialitats econòmiques de l'àrea metropolitana de Barcelona tal i com són identificades en el Plá Estratègic Barcelona-2000; els seus autors són l'enginyer Manuel de Fron i l'economista Josep Maria Pascual.

BARCELONA: LA TRANSFORMACIÓ D'UNA CIUTAT INDUSTRIAL

Ponència presentada a la Conferència Internacional
"The Future of the Industrial City", *Johns Hopkins*
University, Baltimore, Juny 1990.

AMADOR FERRER

Director dels Serveis de Control de l'Edificació de l'Ajuntament de Barcelona

ORIOL NEL·LO

Director de l'Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona

Introducció.

1. Els antecedents.

- 1.1. La construcció de la ciutat industrial: condicions geogràfiques, estructura social i desenvolupament econòmic.
- 1.2. Evolució demogràfica i urbana: creixement selectiu de la població i dèficits urbans.
- 1.3. Primers intents de planejament: del Pla Macià (1933) al Pla Comarcal (1953).

2. Dues fases que configuraren la ciutat. Primera: la industrialització i el boom urbà (1959-1975).

- 2.1. Desenvolupament econòmic: modernització i transformació industrial, integració econòmica metropolitana.
- 2.2. La formació de la perifèria metropolitana: segregació urbana i costos socials.

- 2.3. El col·lapse de la planificació: inadequació i ineficàcia.

3. Dues fases que configuraren la ciutat. Segona: crisi industrial i estabilització urbana (1975-1986).

- 3.1. Crisi econòmica i reestructuració: caiguda dels índexos de creixement, canvi estructural i intervenció pública.
- 3.2. Estructura urbana: reducció del creixement, davallada de la indústria, terciarització de les àrees centrals, moviments de la població i canvis socials.
- 3.3. El planejament com a forma de control públic: el desenvolupament del Pla Metropolità del 1976.

4. Els darrers anys: estratègies i objectius.

BARCELONA: LA TRANSFORMACIÓ D'UNA CIUTAT INDUSTRIAL

Introducció

Entre el 1970 i el 1986, a l'àrea metropolitana de Barcelona, el pes relatiu dels treballadors industrials, en relació a la totalitat de la població activa, va disminuir del 45,5% al 36,3%. D'altra banda, la importància relativa del sector de serveis va augmentar del 44,0% al 56,6%. Així, pel que fa al nombre de treballadors, el sector de serveis, esdevenia el més important en l'economia de la ciutat. S'entrava així en una nova fase d'una llarga evolució històrica, durant la qual la ciutat s'ha transformat al ritme dels canvis que han tingut lloc en el sector industrial. L'objectiu d'aquest escrit és estudiar la manera com s'ha produït aquest procés paral·lel de transformació econòmica i urbana.

Per tal d'entendre la relació dels canvis econòmics amb l'evolució de les estructures socials i urbanes, caldrà prendre una perspectiva cronològica. Així doncs, l'escrit es divideix en quatre parts, cadascuna de les quals correspon a un període històric diferent. La primera part ofereix informació general sobre la construcció de Barcelona com a centre industrial, un procés que va començar fa aproximadament dos segles. La segona i la tercera part analitzen les dues fases que darrerament han contribuït d'una forma més decisiva a configurar la ciutat tal com la coneixem: el boom econòmic dels seixanta i el període de crisi subsegüent. Per acabar, la quarta part tracta dels canvis que han tingut lloc durant els darrers tres anys.

En cadascun d'aquest períodes, s'assenyalarà com, mitjançant fases d'expansió i de declivi, les activitats industrials han jugat un paper decisiu en la configuració de la ciutat. Per tal que aquesta interrelació quedi clara, cadascuna de les quatre parts de l'escrit és dividida en tres apartats, dedicats respectivament a la dinàmica econòmica, als canvis en base demogràfica i social, i a l'evolució del planejament i de l'estructura física de la ciutat. Les referències bibliogràfiques figuren a les últimes pàgines del treball.

1. Els antecedents

1.1. La construcció de la ciutat industrial: condicions geogràfiques, estructura social i desenvolupament econòmic

Cap a l'any 1929, quan comença el període que s'analitza en aquestes pàgines, Barcelona era ja el centre industrial més important d'Espanya. La ciutat i la seva regió, Catalunya, eren les principals proveïdores dels mercats espanyols d'una llista llarga d'articles manufacturats, des de productes tèxtils fins a productes químics. Barcelona era ja la «fàbrica d'Espanya». Aquesta situació era el resultat d'un llarg procés històric, iniciat a finals del segle XVIII, en el qual les condicions geogràfiques, l'evolució de l'estructura social i el desenvolupament econòmic van contribuir a la creació d'una gran ciutat industrial.

Diversos autors han remarcat el fet que la situació geogràfica privilegiada de Barcelona oferia grans possibilitats per al desenvolupament d'un centre comercial i productiu (cf., per exemple, Vilar, 1936, i Vila & Casassas, 1974). La façana mediterrània de la península Ibèrica presenta obstacles importants al tràfic entre la costa i l'interior: les barreres de la Meseta Central espanyola i algunes cadenes muntanyoses paral·leles a la costa han fet difícil tradicionalment el trànsit de persones i productes. En aquest context, la petita plana pleistocènica en que es troba Barcelona és una excepció: dos rius, el Llobregat i el Besòs, arriben al mar a ponent i a llevant de la plana i, a través de les seves valls, és relativament fàcil travessar les serralades litorals i accedir a les regions de l'interior. A més, el pla, amb els seus 150 quilòmetres quadrats, és prou ample per estatjar una població considerable i la seva costa gaudeix d'algunes de les característiques necessàries per a un port important. El problema principal que l'emplaçament planteja per acollir un centre industrial model és l'escassetat relativa de matèria "prima" i de fonts d'energia al seu entorn.

L'indret fou habilitat des de temps molt llunyans i a l'edat mitjana Barcelona ja era un centre urbà gran, capital del regne d'Aragó i un dels ports més importants

de la Mediterrània. Tanmateix, la transformació històrica que va portar a la industrialització, no va començar fins al segle XVIII. En aquest moment, rendes procedents d'un sector agrícola en procés de modernització començaren a invertir-se en activitats manufactureres bàsiques, en especial de la producció tèxtil. El procés de creixement fou força ràpid i cap a l'any 1833, quan es va introduir el vapor a la indústria, Barcelona produïa ja el 50% dels productes tèxtils que consumien a tota Espanya. Mentrestant, la ciutat, que havia passat dels 37.000 habitants l'any 1718 als 117.000 el 1833, reafirmava el seu paper capdavanter en relació a la resta de la regió. Així, les possibilitats ofertes per les condicions geogràfiques eren aprofitades per una societat urbana que esdevenia important i moderna.

El procés de desenvolupament industrial va continuar durant la segona meitat del segle XIX i al primer terç del segle XX. Tanmateix, la transició de la indústria manufacturera a la indústria pesada no va arribar mai a completar-se. Malgrat tot, es van crear algunes fàbriques químiques i metal·lúrgiques, i amb el desenvolupament del sistema ferroviari regional (a partir del 1848) la ciutat va veure com s'incrementava, encara més, el seu poder econòmic i comercial. D'altra banda, la progressiva introducció de l'energia elèctrica durant les primeres dècades del segle XX va alleugerir el problema tradicional de fonts d'energia per a la indústria de Barcelona. Cap a l'any 1900 la ciutat comptava amb 533.000 habitants i cap al 1930 ja havia superat la barrera del milió.

Aquest procés de desenvolupament econòmic de la ciutat i de la seva regió contrastava fortament amb la situació de l'economia espanyola en la seva totalitat, que en termes generals, era bastant arcaica. Així, l'any 1930, un 48,5% de la població activa espanyola treballava encara al sector agrícola i només un 29,8% al sector industrial. Aquest mateix any, més de dos terços de la població total espanyola (69,15%) vivia a municipis rurals.

La diversitat econòmica de Catalunya en relació a Espanya, era alhora causa i efecte d'altres diferències sorgides d'una evolució històrica llarga, la consideració

de la qual està més enllà dels objectius d'aquest escrit. Pels nostres propòsits, n'hi haurà prou amb assenyalar que la societat catalana gaudia d'una estructura més moderna i d'una llengua i cultura pròpies. Durant la segona meitat del segle XIX i, especialment, durant el primer terç del segle XX, aquestes diferències donaren peu al sorgiment d'un potent moviment polític nacionalista. L'existència del fenomen nacional català s'ha de tenir present per tal de comprendre molts dels aspectes del desenvolupament de la ciutat durant als darrers seixanta anys. Especialment, el lideratge indiscutible de la ciutat en relació a la regió, malgrat no disposar de cap mena de poder administratiu durant la major part del temps, seria difícil d'entendre sense tenir en compte el paper unificador d'una cultura i d'una estructura social diferenciades.

En resum, cap a l'any 1930, Barcelona havia esdevingut una gran ciutat industrial que comptava amb més d'un milió d'habitants i exercia com a capital indiscutida de Catalunya des d'un punt de vista econòmic i cultural. També era la ciutat més gran d'una Espanya econòmicament endarrerida, davant de Madrid, la capital administrativa del país, i altres centres menors com ara València, Sevilla o Bilbao.

1.2. Evolució demogràfica i urbana: creixement selectiu de la població i dèficits urbans

Per descriure l'evolució demogràfica i urbana de Barcelona entre el 1929 i el 1959, cal distingir dos períodes: abans i després de la guerra civil espanyola del 1936 al 1939.

Entre el 1920 i el 1930 la ciutat va passar de 710.335 habitants a 1.005.565, que representa un índex de creixement del 4,16% anual durant tota la dècada. Aquest creixement accelerat s'explica, en gran part, per la immigració de la població treballadora cap a la ciutat, atreta sobretot per les obres públiques relacionades amb l'ampliació de la xarxa de metro i els preparatius per l'exposició universal que va tenir lloc a Barcelona l'any 1929.

Els efectes d'aquesta onada d'immigració en

l'estructura de la ciutat foren molt importants. La ciutat va esdevenir més densa i més extensa. I el que és encara més important, des d'un punt de vista urbà, s'hi inicià un procés de segregació territorial dels grups socials. Això fou degut al fet que els nouvinguts es concentraren sobretot en àrees perifèriques, fora de la ciutat vella i de l'Eixample del segle XIX. Així doncs, durant els anys vint, per primer cop en la història de la ciutat, grups socials diferents van començar a habitar àrees diferents, molt apartades les unes de les altres. Aquesta segregació va configurar la morfologia urbana tan profundament, que les característiques socials de cada àrea, fixades en aquell moment, van romandre pràcticament intactes fins a finals dels cinquanta.

El procés de creixement de la població s'alentí durant els anys trenta. Això es degué, en primer lloc, a les repercussions de la crisi econòmica mundial el 1929 i, posteriorment, a les conseqüències de la guerra civil espanyola. Durant la guerra, la ciutat fou bombardejada molts cops per l'aviació feixista, i a les pèrdues i danys ocasionats durant la conflagració, cal afegir-hi l'exili de milers de ciutadans a la fi del conflicte. Així doncs, entre el 1930 i el 1940 la ciutat va augmentar en tan sols 75.610 el nombre d'habitants, la qual cosa implica un índex de creixement molt baix, del 0,75% anual, que contrasta fortament amb els índexos de les dècades anteriors.

Durant els primers vint anys després de la guerra, la recuperació de la ciutat fou lenta i difícil. Això es degué tant a raons econòmiques, com polítiques. Pel que fa a l'economia, el PNB espanyol no va recuperar el nivell del 1935 fins al 1951. Al mateix temps, els salaris reals als sectors industrials com ara el tèxtil o el metal·lúrgic, van passar d'un índex 100 el 1930 a un índex inferior a 30 el 1953 (Nadal & Fontana, 1997). D'altra banda, el nou règim polític autoritari estigué, durant els primers anys de la postguerra, ideològicament predisposat en contra del creixement dels grans nuclis urbans, bressol dels moviments socials que l'havien combatut. Així, els moviments migratoris cap a les grans ciutats foren oficialment obstaculitzats i s'imposaren restriccions a la lliure localització de les indústries. La conjunció de tots

aquests factors resultà en la limitació en el creixement de la ciutat en l'emergència d'importants dèficits urbans.

La població de la ciutat va passar d'1.081.175 habitants l'any 1940 a 1.280.179 el 1950 i a 1.557.863 el 1960. Durant els primers anys del període, l'increment fou degut principalment al creixement natural; només més tard va començar a recuperar importància la immigració. Des del punt de vista territorial durant aquest període el creixement tingué lloc de forma bastant concentrada. Així doncs, mentre a Barcelona es produïa un increment de 522.298 habitants entre 1930 i 1960, els municipis de les rodalies passaven només de 182.148 habitants a 449.085. Per tant, encara que els índexos relatius de creixement foren superiors a la perifèria que a la ciutat central, en termes absoluts el municipi de Barcelona creixia més que la seva àrea d'influència. Tal com veurem, aquest és el darrer cop que el creixement de la població té aquesta característica espacial.

Tot i la seva lentitud inicial, el creixement de Barcelona durant aquests anys fou prou important com per generar, en un context d'isolacionisme i recessió econòmica, profunds problemes socials i urbans. Aquests problemes sorgiren, sobretot com a conseqüència de dos factors concurrents: d'una banda, la incapacitat de la iniciativa privada per proveir serveis socials bàsics i, especialment, per oferir habitatges a baix preu; d'altra banda, la manca de recursos i d'interès de l'administració pública local i central per intervenir amb efectivitat. En una situació en què els danys físics causats per la guerra eren encara molt presents, la combinació d'aquestes incapacitats fou la causa de l'aparició d'importants dèficits d'habitatge i equipaments urbans, que provocaren l'increment d'habitatges marginals i il·legals i contribuïren a la degradació de la ciutat. Aquestes circumstàncies plantejaven enormes problemes per al planejament urbà.

1.3. Primers intents de planejament: del Pla Macià (1933) al Pla Comarcal (1953)

En iniciar-se el període que aquí s'estudia, la ciutat de Barcelona comptava ja amb una llarga tradició de planejament urbanístic (Martorell et al., 1970; Terán, 1982). Des de mitjans del segle XIX, quan s'enderrocaren les muralles medievals, l'expansió de la ciutat era guiada pel Pla d'Eixample de l'enginyer Idelfons Cerdà, un dels millors eixamples urbans projectats a l'Europa decimonònica. Posteriorment, el 1905, el Pla Jaussely va contribuir a l'organització de la xarxa de carreteres que havia de connectar entre la ciutat central, els centres industrials i els municipis de les rodalies. Paral·lelament a l'aplicació d'aquests plans d'expansió, la ciutat va anar annexionant els municipis de les rodalies. Aquest procés d'annexió va finalitzar amb la incorporació del Sarrià el 1921, amb la qual el municipi de Barcelona va assolir la seva superfície actual (Nadal, 1986).

A principis dels anys trenta el planejament urbà a la ciutat de Barcelona conegué un nou impuls. Al començament de la dècada s'instaurà un nou règim polític, la Segona República Espanyola. En la nova situació política, les forces reformistes eren relativament fortes i Catalunya va aconseguir un cert grau d'autonomia política. Això va proporcionar les bases per al desenvolupament d'experiències innovadores en el camp del planejament urbà. Així, l'any 1933, el GATCPAC (un grup d'arquitectes racionalistes creat a Catalunya l'any 1930) promocionà un tipus nou de Pla, amb la col·laboració de Le Corbusier (A.C., 1934). El Pla, que s'anomenaria més tard «Pla Macià», tractava de recuperar l'ideal igualitari de Cerdà tot adaptant-lo a les condicions urbanes socials noves i a la dimensió de la ciutat, ara ampliada. El projecte es fonamentava en l'ordre introduït pel model Cerdà, tot agrupant els blocs de l'enllaçat homogeni del projecte de Cerdà (que tenen 113 x 113 m.) en unitats més grans d'uns 400 x 400 m. El Pla Macià introduïa també tipologies residencials noves (blocs oberts) o cases individuals amb densitats tan elevades com ara 1.000 habitants per hectàrea. Al mateix temps, el Pla proposava una remodelació del casc antic de la ciutat, per tal d'eleva-ne les

condicions d'habitabilitat i l'establiment d'una mena de districte de negocis al centre de la ciutat, prop del port. Pel que fa al seu abast territorial, el Pla Macià no es limitava al municipi de Barcelona, sinó que també s'ocupava de tota l'àrea d'influència de la ciutat i incloïa les primeres indicacions sobre la futura ordenació del territori que envolta la ciutat cultural. Així, el Pla del GATCPAC constitueix el primer intent d'intervenció sobre el que avui anomenariem una regió metropolitana.

Aquest canvi de plantejaments tan radical es fruit, sobretot, de les necessitats provocades pel creixement econòmic ràpid i d'índexos d'immigració elevats. El flux massiu d'immigrants cap a la regió de Barcelona des del sud i centre d'Espanya al llarg dels anys vint, va tenir com a conseqüència una ràpida ocupació de l'àrea projectada per Cerdà i donà origen a la perifèria residencial. Les viles incorporades recentment al municipi de Barcelona conegueren un desenvolupament extraordinari, per tal d'acollir el flux massiu de treballadors industrials. Però això no fou pas suficient i, com ja s'ha esmentat, les primeres àrees «marginals» van aparèixer en aquests anys. Tots aquests factors són els que portaren l'urbanista del GATCPAC a afrontar el planejament urbanístic a Barcelona sobre bases noves.

El Pla Macià és un dels projectes més interessants que mai s'han proposat per Barcelona, i és encara avui un font de referència constant per a la reflexió i la polèmica. Tanmateix, el Pla mai no es va posar a la pràctica a causa de les circumstàncies polítiques que van seguir a la seva reducció. Malgrat tot, el Pla Macià roman com el primer intent d'organitzar la Barcelona moderna.

Després de la Guerra Civil Espanyola la ciutat no va experimentar pas cap creixement urbà significatiu, ni cap inversió apreciable en la infraestructura, en edificis públics o en instal·lacions urbanes per un període de prop de quinze anys. No va ser fins 1953, quan començaven a produir-se els primers desenvolupaments industrials de la postguerra, que el govern central va aprovar un Pla nou, per tal d'anticipar-se a la possible expansió física de la ciutat cap al territori

que l'envoltava (Ajuntament de Barcelona, 1954). Aquest Pla, que seria anomenat Pla Comarcal de Barcelona, fou el primer d'incloure l'àrea de vint-i-set municipis, que posteriorment seria coneguda com l'«àrea metropolitana» de Barcelona. Cal esmentar que després de la Guerra s'havia produït a Madrid un procés d'annexions municipals que proporcionaren a la capital de l'Estat un àrea municipal de més de 600 km², en front als 100 km² escassos del municipi de Barcelona. La comarca de Barcelona que s'acabava de crear tenia aproximadament 450 km² i fou dotada d'una institució de serveis comuns, de coordinació i de control urbanístic.

El Pla de 1953 contenia una aproximació sistemàtica a la regulació de tipus de l'edificació, en funció de tipologies substantives, densitats i usos del sòl: proposava per primer cop la divisió zonal del sòl i altres eines per al control del desenvolupament urbà. El Pla concebia el sistema urbà, format per la ciutat central, les ciutats secundàries al seu entorn i el territori rural que estava dins de la comarca, d'una forma orgànica: un àrea polinuclear amb un desenvolupament mesurat, zones verdes i zones grans destinades a l'agricultura, a boscos i a d'altres usos rurals. A Barcelona, es van dissenyar dues àrees grans per al creixement industrial: la «Zona Est» al Poble Nou i la «Zona Oest» al Nord de la Diagonal. Aquestes àrees estaven cridades a adquirir importància estratègica en etapes posteriors del desenvolupament de la ciutat.

Cal considerar per tant, el Pla Comarcal de 1953 com un intent per dirigir i controlar la construcció d'una ciutat gran, orgànicament relacionada amb el territori que l'envolta. Tanmateix, el Pla no podia pas preveure el creixement extraordinari que havia d'afectar tota l'àrea durant els anys següents. La ciutat central, especialment en els seus barris perifèrics i les comunitats petites que s'inclouïen dins el Pla, van créixer tan ràpidament durant els anys cinquanta i seixanta, que les previsions del planejament relatives als usos del sòl i a les densitats d'edificació foren sistemàticament violades o ignorades. D'altra banda, cal considerar que la situació política, amb unes autoritats locals no elegides democràticament i

mancades de mitjans, va fomentar l'existència de tota mena d'abusos especulatius i irregularitats en la gestió de la ciutat. Així doncs, en poc temps, el Pla va esdevenir obsolet.

2. Dues fases que configuraren la ciutat. Primera: la industrialització i el boom urbà (1959-1975)

2.1. Desenvolupament econòmic: modernització i transformació industrial, integració econòmica metropolitana

Entre el 1959 i el 1975, Barcelona i els municipis de la seva rodalia conegueren un procés de creixement sense precedents. Al final d'aquest procés la ciutat s'havia de convertir en una gran àrea metropolitana de més de 3.000.000 d'habitants, amb un pes important no només en el context espanyol, sinó també en l'uropeu. Aquest canvi en la tendència estigué estretament relacionat amb el procés de desenvolupament econòmic emprès per les economies espanyola i catalana durant els anys seixanta i principis dels setanta.

L'any 1959 pot ser considerat com un punt d'inflexió en el desenvolupament de l'economia espanyola contemporània. En aquest moment va esdevenir clar fins i tot pel govern que la situació de dirigisme i isolacionisme existent des de la fi de la Guerra Civil, ja no es podia mantenir per més temps sense arribar a un desastre econòmic. El govern va prendre aleshores una sèrie de mesures, conegudes amb el nom de «Pla d'Estabilització», amb la finalitat d'obrir i liberalitzar l'economia. Com a conseqüència, entre d'altres factors, d'aquestes disposicions, l'economia espanyola va entrar en un període de creixement i industrialització molt ràpids. La mitjana de creixement anual del PIB entre el 1961 i el 1966 fou del 8,6% i entre el 1967 i el 1972 del 5,8%. Al mateix temps, el percentatge de la població activa total que treballava en la indústria va passar del 23,5% el 1950 al 30,2% el 1960 i el 34,6% el 1970.

Les conseqüències d'aquest procés de desenvolupament econòmic foren extremadament

importants per la majoria de les ciutats espanyoles. De fet, el creixement, malgrat algunes mesures administratives que intentaren que es generalitzés a tot el territori espanyol, va tenir lloc de manera molt concentrada sobre l'espai. Així, la població de les ciutats més grans del país va créixer a un ritme del 3,9% l'any a les àrees metropolitanes de Barcelona i de Madrid, del 3,8% a València, del 4,4% a Bilbao, del 4,3% a Saragossa, etc.

Posteriorment s'explicaran les característiques principals d'aquest procés de creixement a l'àrea metropolitana de Barcelona. Aquí ens aturarem només en dos punts: els canvis en l'estructura econòmica de la ciutat i l'evolució del pes relatiu de Barcelona en relació al seu context regional.

Malgrat el creixement general de les activitats industrials en el conjunt de l'àrea, a la ciutat central els treballadors industrials, passaren de representar el 53% de la població ocupada l'any 1964 a ser-ne només el 41,1% el 1970 i 33,2% el 1975. Mentrestant, els serveis van augmentar del 30% el 1964, al 51,6% el 1970 i al 61,9% el 1975. Tal com s'explicarà més detalladament en els propers paràgrafs, aquests canvis foren conseqüència, en part, del moviment de les indústries que es desplaçaven de la ciutat central a la perifèria metropolitana. Aquest procés de transformació industrial també va suposar un canvi en el pes relatiu dels diferents subsectors: la indústria tèxtil va perdre gradualment importància, mentre que la producció química i metal·lúrgica van veure augmentar els seus pesos respectius.

El segon aspecte que cal considerar és la

transformació de les relacions entre l'àrea metropolitana i el seu context regional. Mentre que l'any 1900 l'àrea metropolitana de Barcelona (tal com la definia el Pla Comarcal de 1953) representava únicament el 30,85% de la població catalana, el 1930 la proporció era del 42,55% i el 1970 havia arribat al 52,98%. L'elevada concentració de la població en un territori equivalent només al 1,5% de la superfície regional va crear una forta preocupació entre els urbanistes respecte al «macrocefalisme» del sistema urbà català. En realitat, Barcelona s'estava convertint durant aquells anys en una metròpolis amb un àmbit d'influència supraregional i, fins i tot, internacional.

2.2. La formació de la perifèria metropolitana: segregació urbana i costos socials

Tal i com s'ha esmentat, el fet més característic d'aquest període és la transformació de Barcelona i dels municipis que l'envolten en una àrea metropolitana integrada. En conjunt, aquesta àrea va guanyar un milió i mig d'habitants entre 1950 i 1980. Dos terços d'aquest creixement -aproximadament un milió d'habitants- varen produir-se en la perifèria metropolitana i només un terç en la ciutat central. (Taula 1).

Es pot veure, doncs, com les parts més antigues de la ciutat començaren ja a perdre població en la dècada de 1960, de manera que fins i tot durant el període més dinàmic de la ciutat, aquesta secció del centre es va anar buidant. Al mateix temps, les extensions suburbanes dins del municipi de Barcelona van experimentar un creixement molt ràpid fins al 1970, creixement que va minvar gradualment més tard. Davant d'això, la perifèria metropolitana fou el

Taula 1

Distribució Creixement Demogràfic a Catalunya, 1950-80

	1950	%	1980	%	Diferència
Ciutat Vella i Eixample	550.000	35,59	386.636	12,48	-163.394
Extensions suburbanes	730.149	47,25	1.365.991	44,11	+635.842
Perifèria metropolitana	265.129	17,15	1.344.121	43,40	+1.078.992
Total	1.545.308		3.096.748		

Fonts: Censos de Población y Vivienda. Instituto Nacional de Estadística.

receptor més important del creixement urbà i emergí d'aquest període convertida, sobretot, en una gran àrea residencial. El seu creixement només va aturar-se a mitjans dels anys vuitanta.

Aquest ritme de creixement només pot ser comprès si hom té en compte en taxes d'immigració. Durant la segona meitat dels anys cinquanta una onada d'immigrants (la primera va tenir lloc els anys vint, com hem indicat anteriorment) va començar a arribar a la ciutat. Les xifres mostren clarament l'impacte del component de la immigració en el creixement demogràfic total (Taula 2).

Taula 2

Creixement Migratori Quinquennal a l'Àrea Metropolitana de Barcelona, 1956-80

	Creixement total	Creixement migratori	%
1956-1960	266.832	209.671	78,58
1901-1965	322.716	290.322	89,96
1966-1970	384.133	219.496	57,14
1971-1975	266.192	67.845	25,49
1976-1980	116.759	-39.537	

Fonts: Censos de Población y Vivienda. Instituto Nacional de Estadística.

En relació amb aquest procés accelerat de creixement de la població, el parc d'habitatge va passar de les 282.952 unitats el 1950 a 1.028.634 d'unitats el 1975. És a dir que entre aquestes dues dates es va construir el 72,40% de les existències del 1975 (Taula 3).

Les noves estructures urbanes es van crear seguint tres models principals de desenvolupament (Busquets et al. 1985). Aquests models implicaven formes diferents d'operació i tipologies de construcció específiques, i encara avui defineixen la configuració de la perifèria residencial. Els tres models de desenvolupament són els següents:

a) Desenvolupaments suburbans, basats en els nuclis antics i les seves ampliacions del segle XIX. Sens dubte, aquest fou el model que va absorbir la major part del creixement urbà entre el 1950 i el 1980, tot canalitzant la construcció d'habitatges cap a les extensions urbanes ortodoxes, connectades espacialment sense solució de continuïtat a la ciutat ja existent.

b) Àrees marginals d'urbanització, situades a la perifèria extrema de la ciutat i construïdes il·legalment. No van ser reconegudes com a sòl urbà fins que va entrar en vigor el Pla Metropolità del 1976, quan ja eren totalment consolidades.

c) Nous polígons d'habitatge. Aquesta fou amb tots els seus defectes, l'única forma planificada de desenvolupament. Per aquest motiu, els polígons són representatius de les idees predominants sobre el desenvolupament metropolità en els anys seixanta i setanta.

Aquest procés de construcció continuat, que va afegir una gran zona residencial a la ciutat existent, va ocasionar una transformació qualitativa de Barcelona. Des d'aquest punt de vista es pot afirmar que l'any 1975 Barcelona havia ja esdevingut una ciutat plenament metropolitana, amb un centre polític, cultural i administratiu prou fort com per influir en un territori molt més gran que els límits administratius del municipi central i, fins i tot, dels municipis veïns.

Taula 3

Total d'Habitatges Nous Construïts a l'Àrea Metropolitana de Barcelona (Períodes Quinquennals)

	Habitatges Nous Construïts
1951-1955	35.512
1956-1960	72.109
1961-1965	119.109
1966-1970	287.834
1971-1975	230.705
1976-1980	130.103

Fonts: Censos de Población y Vivienda. Instituto Nacional de Estadística.

Ara bé, s'ha d'assenyalar que aquest creixement va estar també acompanyat d'un increment progressiu de la segregació social i dels conflictes urbans. En els barris centrals de la ciutat començaren a aparèixer les primeres tendències cap a la terciarització. Així, la concentració de certes activitats econòmiques (oficines, bancs i serveis), que perseguien els beneficis de les rendes de posició, hi van adquirir més i més importància al llarg dels anys seixanta i setanta. Aquesta tendència fou afavorida per l'existència d'un sistema de transports públics radial que proporcionava un accés privilegiat només a les àrees del centre de la ciutat (Nel.lo, 1987). No és doncs d'estranyar, que els preus del sòl en aquestes àrees pugessin ràpidament, de manera que cap a l'any 1970 el preu d'un pam quadrat oscil.lava de les 2.000 pessetes a la zona de la Diagonal (CBD) fins a les 450 pessetes al Guinardó (perifèria del municipi) i 25 pessetes al Prat de Llobregat (perifèria metropolitana) (Lluch i Gaspar, 1972). Aquest increment en la diferència dels preus dels solars va funcionar com un mecanisme selectiu per la utilització del sòl, a través del qual es tendí a relegar les indústries i les residències populars a les àrees perifèriques. L'especialització funcional de la ciutat, que posteriorment fou corroborada pel planejament urbanístic, fou la tendència general d'aquest període. La conseqüent segregació social va esdevenir una de les causes més prominents del conflicte urbà. Així doncs, durant bona part del període, la ciutat va ser testimoni d'una lluita constant entre les associacions de veïns i les autoritats urbanes.

En resum, podem descriure les conseqüències del

ràpid procés de creixement metropolità que tingué lloc entre el 1959 i el 1975 de la manera següent:

- a) una part important de la població va passar a residir en àrees suburbanes, pobrement urbanitzades i molt denses;
- b) la localització de la indústria tendí a dispersar-se, així mateix, cap a la perifèria suburbana;
- i c) en les àrees centrals s'inicià un procés selectiu de pèrdua de població i de terciarització progressiva. Aquest procés de creixement havia de tenir, forçosament, uns alts costos socials derivats de l'allargament del temps de desplaçament entre la residència i el lloc de treball, l'increment en les dificultats d'accés als serveis urbans generals, l'escassetat d'equipaments en els barris recentment creats i l'augment de la segregació social. Aquests costos havien d'afectar, sobretot, la població amb més baix nivell de renda.

2.3. El col.lapse del planejament: inadequació i ineficàcia

El Pla Comarcal del 1953 va resultar del tot insuficient per ordenar el desenvolupament urbà que s'ha descrit a l'apartat anterior. Una sèrie de plans locals, que teòricament tenien la missió de desenvolupar les línies mestres del Pla, van servir d'instruments per donar via lliure a les iniciatives i a les pressions de propietaris i agents immobiliaris.

La Taula 4 mostra els canvis en els usos del sòl com a conseqüència de l'execució dels plans locals a l'àrea metropolitana de Barcelona durant el període

Taula 4

Distribució d'usos del sòl en el Pla Comarcal de 1953 i en els Plans Parciais (1960-1970) a l'àrea metropolitana de Barcelona

Zones	Pla Comarcal del 1953		Plans locals 1960-1970		Diferències
	Ha.	%	Ha.	%	
Residencial	4.475	44,10	5.042	47,56	+12%
Industrial	1.248	11,77	2.407	22,71	+53%
Espais oberts	2.764	26,03	1.569	14,80	-43%
Infraestructura	765	7,22	942	8,89	+23%
Equipaments	1.144	10,79	617	5,82	-46%

Fonts: Plan General de Ordenación Urbana y Territorial de la Comarca de Barcelona. Memoria 2, cap. II. Barcelona, Mayo de 1973.

del 1960 al 1970 (Comisión de Urbanismo, 1973). Aquests canvis representaren un increment del 12% aproximadament de la zona residencial i el 53%, més o menys, de la zona industrial en relació a la superfície reservada per aquests usos en el Pla del 1953. Al mateix temps, el 43% de la zona destinada a parcs urbans i metropolitans, zones rurals i espais oberts es va perdre per l'acció dels plans parcials, en benefici del desenvolupament residencial o industrial. Així mateix es va perdre el 46% de l'espai destinat a equipaments i a serveis urbans.

Tanmateix, aquest és només l'aspecte quantitatiu de la qüestió. La visió comprensiva dels problemes d'ordenació de l'àrea, que només podia oferir un Pla General, va quedar malmesa per l'impacte dels plans parcials. Aquests, van escampar desenvolupaments inadequats i descoordinats per tota l'àrea metropolitana. L'efecte més visible d'aquest procés fou l'irrupció de l'anomenat «habitatge massiu». Es tractava d'un nou tipus d'habitatge amb programa, superfície i distribució interna molt similar, i amb els mateixos nivells de qualitat i aparença. En tan sols vint-i-cinc anys, es van construir uns set-cents mil habitatges d'aquest tipus a l'àrea metropolitana de Barcelona (Ferrer, 1982). La producció d'habitatges en massa, no només va omplir àrees urbanes noves, anomenades «polígonos de viviendas», sinó que va transformar àrees de la ciutat molt consolidades. Les cases velles van ser reemplaçades per edificis en alçada, formats per unitats estàndards de seixanta metres quadrats i tres habitacions. La dinàmica de canvis va afectar l'Eixample que havia projectat Cerdà i les extensions suburbanas de la perifèria de la ciutat, així com els pobles i les urbanitzacions marginals de l'àrea metropolitana. Aquests desenvolupaments fruit d'una sèrie de decisions incrementals i parcials, tingueren una doble conseqüència:

- a) les àrees centrals varen esdevenir més denses;
- i b) la perifèria metropolitana s'estengué de forma incontrolada i caòtica.

La transformació de les àrees consolidades va excedir clarament els límits de densitat prèviament establerts.

Això va ocasionar la introducció de noves tipologies d'edificis que xocaven amb les ja existents i generaven déficits importants d'equipaments públics, espais oberts i infraestructura urbana. La substitució de l'edificació preexistent per edificis de baixa qualitat arquitectònica o d'alçada i fondària inadequada va malmetre, de forma important la imatge urbana. Aquest fenomen es va estendre per tota la ciutat, des del casc antic fins a les àrees suburbanas i va afectar, fins i tot, l'Eixample.

D'altra banda, els plans parcials van jugar un paper molt important en l'emergència d'una perifèria metropolitana inarticulada. Les extensions suburbanas, els polígons d'habitatge i els assentaments industrials van escampar-se desordenadament sobre el territori al voltant de la ciutat central. La majoria s'assentaven de forma molt precària, al bell mig de zones rurals o d'àrees marginals, i alguns no tenien ni tan sols un accés adequat. Fins i tot les construccions promocionades públicament (nous polígons d'habitatge) consistien en grups de grans blocs o torres mal projectats, mal equipats i de difícil accés des de la ciutat central. Així doncs, el creixement urbà dels anys seixanta i setanta té la seva imatge més visible en els blocs aïllats i torres d'habitatge escampades en la perifèria urbana, amb un suport i equipament urbà molt escàs (Ferrer, 1982). Fins i tot avui, la seva imatge revela clarament la naturalesa del planejament i la pràctica urbanística d'aquell període.

Tanmateix, la febre de la construcció dels anys seixanta no va ser pas suficient per destruir de forma significativa l'estructura urbana de la ciutat central: no es va dur a terme cap reconstrucció important, ni cap acció de remodelació urbana va afectar plenament cap àrea central de la ciutat. Per tant, malgrat la densificació i l'addició de noves construccions, la ciutat vella i l'Eixample mantenien encara, a la fi del període, els models arquitectònics i urbanístics tradicionals.

3. Dues fases que configuraren la ciutat. Segona: crisi industrial i estabilització urbana (1975-1986).

3.1. Crisi econòmica i reestructuració: caiguda dels índexos de creixement, canvi estructural i intervenció pública

Els efectes de la crisi econòmica de principis dels setanta van arribar a Espanya l'any 1974. Des d'aleshores i durant un període superior a una dècada, l'economia espanyola va passar per una etapa de dificultats, caracteritzada per uns índexos de creixement baixos, tendències inflacionistes i una gran manca de llocs de treballs. La crisi va afectar amb una intensitat especial els sectors industrials tradicionals i la construcció. Així doncs, les ciutats principals del país, que s'havien desenvolupat sobretot com a centres industrials, van iniciar un període de canvis tant de tipus quantitatiu com qualitatiu.

A l'àrea metropolitana de Barcelona, la pèrdua total de llocs de treball entre el 1970 i el 1985 ha estat estimada en un 18,5%, aproximadament del total. Durant tot el període, l'índex d'atur mitjà a l'àrea metropolitana s'apropà al 20% de la població activa total. Seguint el model general, la crisi va afectar de forma diferent a cadascun dels sectors de l'economia. Així doncs, segons les estimacions, els índexos de creixement d'ocupació per sectors a l'àrea metropolitana de Barcelona foren els següents: un -29,9% al sector industrial, un -67,2% a la construcció i un

+26,7% als serveis. Cal remarcar, també, que la pèrdua fou, en termes relatius, més intensa al municipi de Barcelona que a la resta de l'àrea metropolitana. (Taula 5)

Així, les xifres de la taula mostren clarament que el municipi de Barcelona, tot i que retingué una gran part de la totalitat dels llocs de treball existents a l'àrea metropolitana, perdé un pes relatiu durant el període de 1970 al 1985. La pèrdua és molt més perceptible en el sector industrial, on a finals del període, la ciutat central concentrava només el 46,22% de la totalitat dels llocs de treball. Contràriament, al sector de serveis, la disminució relativa del pes de la ciutat central fou menys important. En efecte, malgrat el creixement significatiu del nombre de llocs de treball en el sector de serveis a la perifèria metropolitana, la ciutat central retingué un percentatge que suposava el 73,34% dels llocs de treball en el sector de serveis el 1985.

Les dades, juntament amb les xifres relatives a la població activa que es descriuran més endavant, confirmen l'existència, durant aquest període, d'un procés de canvis estructurals que porten cap a:

- a) Una disminució del pes relatiu dels llocs de treball industrials a tota l'àrea metropolitana.
- b) Un increment en la descentralització de l'activitat industrial a favor de la primera i segona corona metropolitana.

Taula 5

Distribució de llocs de treball a l'àrea metropolitana de Barcelona 1970-85

	Total llocs de treball		Sector industrial		Sector serveis	
	1970	1985	1970	1985	1970	1985
(1)	65,67	60,50	55,59	46,22	83,26	73,34
(2)	14,79	16,46	18,90	21,41	7,67	12,04
(3)	19,54	23,04	25,51	32,37	9,07	14,62

(1) Barcelona

(2) Primera corona metropolitana (CMB)

(3) Segona corona metropolitana

Font: J. Trullén (1988).

c) El manteniment del caràcter centralitzat de l'ocupació en el sector de serveis.

De la combinació de tots tres factors va derivar una tendència cap a la terciarització de la ciutat central, que es discutirà en profunditat a l'epígraf següent.

El procés de canvis sectorials i territorials va ser acompanyat per una transformació important de les formes de producció. La descripció d'aquest aspecte ens portaria lluny dels objectius d'aquest escrit. Pels nostres propòsits, n'hi haurà prou amb dir que els canvis, com a la major part de les àrees metropolitanes del sud d'Europa, van ocasionar una segmentació més elevada del procés de producció i la precarització del mercat de treball amb índexos d'atur elevats i permanents.

Finalment, cal remarcar que el període de crisi econòmica a Espanya va coincidir amb la transició política d'un règim autoritari a una democràcia constitucional. Així, després de la mort del general Franco el 1975, diferents desenvolupaments polítics van resultar en la celebració d'eleccions generals lliures el 1977, la formació del Parlament i la promulgació d'una Constitució democràtica el 1978. La nova situació política va tenir conseqüències importants per l'administració de la ciutat de Barcelona, sobretot a partir de la celebració de les primeres eleccions municipals democràtiques l'any 1979. D'altra banda,

en reconèixer la nova Constitució a les diverses regions i nacionalitats del país el dret a accedir a una autonomia política, Barcelona va esdevenir, un altre cop, la capital d'una Catalunya autònoma.

3.2. Estructura urbana: reducció del creixement, devallada de la indústria, terciarització de les àrees centrals, moviments de la població i canvis socials.

El creixement de la població de Barcelona va quedar pràcticament estancada durant la dècada dels setanta. Des del 1970 al 1981, el nombre d'habitants es va incrementar tan sols en 10.667. A partir del 1981, Barcelona va començar a perdre població per primer cop des del principi del segle (Taula 6). Entre el 1981 i el 1986, en tan sols cinc anys, la pèrdua de la població era de més de 50.000 habitants (Soler, 1987). De la mateixa manera, durant aquest període, els índexos de creixement de la població es va reduir gradualment a la resta de l'àrea metropolitana (Taula 7). La crisi econòmica es veia, doncs, acompanyada per un canvi de tendència en el creixement demogràfic, fruit de la caiguda de la immigració i un descens dràstic de les taxes de natalitat.

Una de les conseqüències principals d'aquesta evolució fou la pèrdua gradual del pes de Barcelona en relació al seu entorn metropolità: el 1950 la població de la ciutat representava el 83,4% de la

Taula 6

Evolució de la població a Barcelona, 1950-1986

Any	Població	Període	Creixement total	anual (%)
1950	1.280.179	1951-1955	122.849	1,29
1955	1.403.028	1956-1960	154.835	2,21
1960	1.557.863	1961-1965	97.740	1,25
1965	1.655.603	1966-1970	86.357	1,04
1970	1.741.960	1971-1985	9.176	0,11
1975	1.751.136	1976-1980	1.491	0,02
1981	1.752.627	1981-1985	-50.815	-0,58
1986	1.701.812			

Fonts: Censos de Población y Vivienda. Instituto Nacional de Estadística. Estadística municipal. Ayuntamiento de Barcelona.

Taula 7**Evolució de la població a l'àrea metropolitana de Barcelona, 1970-86**

Any	Població	Període	Creixement Total	Creixement anual (%)
1970	2.706.380	1971-1975	273.609	1,94
1975	2.979.989	1976-1980	116.759	0,77
1981	3.096.748	1981-1985	-65.028	-0,42
1986	3.031.720			

Fonts: Censos de població y vivienda. Instituto Nacional de Estadística. Estadística municipal. Ayuntamiento de Barcelona.

població de l'àrea metropolitana; aquesta xifra es va reduir al 64,3% el 1970 i era només el 56,2% l'any 1986. En relació a la comunitat autònoma de Catalunya, el pes relatiu de Barcelona va passar del 39,8% el 1950, al 34,1% el 1970 i al 28,6% el 1986. Així doncs, en aquest aspecte Barcelona seguia també el model general d'evolució de moltes altres metròpolis d'Espanya i d'Europa durant aquest període.

Un altre aspecte de la qüestió foren els canvis en l'estructura interna de la població resident a la ciutat. La taxa de població d'edat inferior als 15 anys conegué disminució continuada des del 1970, de manera que l'any 1986 el 17,9% dels habitants tenien una edat inferior. En canvi, el grup amb edat superior als 65 anys va multiplicar la seva importància relativa, fins a arribar al 14,8% al darrer cens de l'any 1986.

Així, durant aquest període, la ciutat central conegué un procés d'envelliment de la població.

Pel que fa a l'evolució de la població activa, les xifres confirmen el que ja s'ha esmenat anteriorment: la pèrdua del pes del sector secundari i l'augment d'importància del sector de serveis, tant a Barcelona com a la resta de l'àrea metropolitana (Taules 8 i 9).

Les Taules indiquen clarament com, des del 1970 la població activa dedicada a l'agricultura, indústria i construcció disminuï, tant en termes absoluts com en termes relatius. Les xifres mostren també que en el moment del darrer cens gairebé dos terços (el 63,4%) dels barcelonins treballava al sector de serveis, un terç (el 30,7%) a la indústria i un percentatge petit es dedica a la construcció (el 2,2%). En el sector industrial, les xifres indiquen una pèrdua absoluta de

Taula 8**Població activa per sectors a Barcelona, 1970-1986**

	1970		1975		1981		1986	
	total	%	total	%	total	%	total	%
Agricultura	2.396	0,4	3.531	0,4	2.644	0,5	1.017	0,2
Indústria	275.366	41,1	266.126	33,2	195.120	34,4	164.405	30,7
Construcció	46.585	6,9	36.076	4,5	19.495	3,4	11.918	2,2
Serveis	345.832	51,6	496.003	61,9	429.955	58,2	339.284	63,4
Total actius	670.179		801.737		566.824		535.236	

Fonts: Censos de població y vivienda (1970,1981). Instituto Nacional de Estadística. Padrons municipals d'habitants (1975, 1986). CIDC.

Taula 9

Població activa per sectors a l'àrea metropolitana de Barcelona (incloent-hi Barcelona), 1970-86

	1970		1975		1981		1986	
	total	%	total	%	total	%	total	%
Agricultura	7.575	0,7	10.139	0,9	6.547	0,7	4.530	0,5
Indústria	472.165	45,5	397.001	42,9	381.983	40,5	325.844	36,3
Construcció	101.032	9,8	105.757	9,1	47.714	5,1	32.958	3,7
Serveis	456.582	44,0	546.307	47,1	478.952	50,8	507.718	56,6
Total actius	1.037.354		1.159.204		942.899		897.429	

Fonts: Censos de població y vivienda (1970,1981). Instituto Nacional de Estadística
Padrons municipals d'habitants (1975, 1986). CIDC.

110.961 treballadors a Barcelona i de 146.321 a l'àrea metropolitana. L'índex relatiu va passar del 41,1% al 30,7% a la ciutat central i del 45,5% al 36,3% a l'àrea metropolitana. Aquesta pèrdua tan significativa va afectar a la pràctica totalitat de la indústria manufacturera, des dels transformats metàl·lics fins al sector químic, pell, confecció tèxtil, paperer i arts gràfiques (Llarch, 1987; Ajuntament de Barcelona, 1988a). Malgrat tot, tal com les xifres indiquen, el pes de les activitats industrials continuà essent molt rellevant tant en el conjunt de la conurbació com a la ciutat central.

D'altra banda, l'especialització en el sector terciari s'incrementà entre 1970 i 1986. Aquesta expansió és encara més considerable si es té en compte el conjunt de l'àrea metropolitana, on el percentatge de la població activa ocupada en el sector passà del 44,0% (1970) al 56,6% (1986). En els darrers anys del període, l'expansió més gran tingué lloc a l'administració pública i a les forces armades, la indústria hostelera, els transports i comunicacions, seguits de les finances, assegurances, venda al detall, sanitat i educació. Tanmateix, cal remarcar que l'increment tan brusc del pes relatiu del sector serveis s'explica, en bona part, més per la destrucció general de llocs de treball que per l'expansió real del nombre de treballadors en el sector de serveis.

La importància creixent de les activitats terciàries en l'economia de la ciutat es reflecteix també en l'expansió

de la construcció d'edificis d'oficines (Lleonart, 1985). Les xifres de la Taula 10 es refereixen als edificis destinats exclusivament a oficines construïts a Barcelona durant aquest període. L'oferta tan elevada de superfícies construïdes per a aquesta finalitat durant els setanta va ocasionar un excedent important, que va tenir com a conseqüència una caiguda dràstica de les promocions noves després del 1981. La construcció d'aquests nous espais terciaris tingué lloc de forma molt concentrada, principalment a la zona de l'Eixample (aproximadament el 50% de la totalitat entre el 1971 i el 1982) i a la part alta de la Diagonal (amb un 24%).

Hom pot veure, doncs, com, en el període de crisi econòmica, el sector dels serveis conegué una evolució relativament positiva en comparació amb la resta de sectors. Això fou especialment cert en els serveis relacionats amb la cultura i el lleure i l'administració pública. Tanmateix, cal tenir en compte

Taula 10

Superfícies construïdes en edificis per a ús exclusiu d'oficines a Barcelona., 1961-89

	Superfície (m ²)
1961-1970	727.000
1971-1980	1.133.000
1981-1989	(652.000)

Font: Lleonart (1985) i elaboració dels autors.

que nous llocs de treball a aquesta àrea foren ocupats per joves amb un nivell cultural mitjà i alt, i no pas pels treballadors adults no especialitzats procedents de la indústria i de la construcció. Això implica que, malgrat la millora en els darrers anys del període de la situació econòmica general i en el mercat de treball, sectors importants de treballadors continuaren amb unes oportunitats molt limitades per trobar feina, amb els consegüents problemes socials de privacions i manca de perspectives.

El nou context urbà que va sorgir arran d'aquests canvis generals demogràfics i econòmics, unit a les transformacions polítiques que s'han esmentat més amunt havia d'ocasionar, necessàriament, una revisió dels mètodes i de les estratègies de planejament.

3.3. El planejament com a forma de control públic: el desenvolupament del Pla Metropolità del 1976

L'aprovació i execució del Pla Metropolità del 1976 va ser element determinant per a l'evolució del planejament urbanístic a l'àrea barcelonina en el període 1975-1986 (Corporació Metropolitana de Barcelona, 1976). La lluita política que va ocasionar el Pla fou molt important. Això no és sorprenent, si tenim en compte que el Pla constituïa un intent administratiu per racionalitzar, amb uns determinats criteris, la situació urbana després de més de vint anys d'expansió ràpida i, en molts aspectes, incontrolada. Els objectius que s'enunciaven en el Pla eren proporcionar una solució als problemes d'increment de densitat de població, manca d'espais per a instal·lacions públiques, necessitat d'espais lliures i reorganització d'una xarxa viària.

L'aprovació del Pla Metropolità va marcar un gir en la manera d'abordar els problemes urbans i la metodologia de planejament a Barcelona. El Pla va constituir un trencament amb el passat perquè es fonamentava no només en una delimitació de zones genèrica i en índexos quantitius, sinó que contenia també uns criteris específics pels projectes subsegüents que haurien de definir la forma de la ciutat. Per tant, el Pla es va convertir ràpidament en l'instrument bàsic o el

sistema estructurat d'idees, del qual l'administració disposava per operar a cadascuna de les parts de la ciutat en particular.

El nou Pla intentava de definir sistemàticament:

a) els processos de transformació existents, tot identificant no només les diferents formes urbanes, sinó també la dinàmica i les possibilitats de cadascuna (per tal d'aturar el creixement de la densitat o de permetre que una àrea en particular canviés la seva funció),

i b) la relació entre la tipologia de l'edificació i el model urbà (així, d'acord amb el Pla, qualsevol intervenció dirigida a corregir o encoratjar un determinat procés urbà, venia vinculada a unes directrius de formalització física).

Els autors van concebre el Pla com un document obert en els plans o projectes executius (explícitament concebuts per portar-los a la pràctica) que havien d'aplicar. Així, malgrat els seus defectes i aspectes polèmics, el Pla fou l'eina de planejament més moderna i flexible que l'administració barcelonina tingué a les mans durant tot el període.

Tanmateix, el desenvolupament de Pla General Metropolità del 1976 hauria de produir-se en una situació política i econòmica clarament diferent de les circumstàncies en què havia estat concebut. El primer factor i el més important fou el canvi polític: el Pla fou elaborat malgrat l'organització autoritària de la societat espanyola i fou aprovat en mig del període de transició; només més tard les autoritats locals democràticament elegides el van adoptar i desenvolupar. Els canvis polítics van donar lloc a una nova manera d'abordar, en general, els problemes urbans, la qual cosa va resultar en una forma alternativa de desenvolupar el Pla. D'altra banda el nou enfocament del planejament es va veure afectat per les condicions econòmiques, l'empitjorament de les quals no era encara apreciable a principis dels anys setanta, quan el Pla fou elaborat. L'espiral de creixement demogràfic es va estancar i els indicadors econòmics van empitjorar perceptiblement. En

aquestes condicions, el planejament estava obligat a afrontar els nombrosos problemes que sorgien a la ciutat, els quals plantejaven en profunditat el tema de la qualitat de l'entorn urbà. Cal remarcar que aquesta mena d'utilització del planejament urbanístic constituïa, juntament amb la previsió d'altres serveis bàsics, una de les condicions essencials del pacte social establert el 1977 entre el govern espanyol, els empresaris i les organitzacions obreres, per tal d'adoptar mesures de reestructuració per fer front a la crisi. Així doncs, l'esquema de transformació urbana dissenyat per les autoritats locals elegides recentment suposava:

a) Un canvi de l'enfocament: del creixement urbà a la millora de la ciutat existent. Això volia dir també un canvi en les relacions entre els principals agents que operaven en la ciutat, en l'estructura del sector immobiliari i en l'actitud de la gent en relació a la vida urbana.

b) Un canvi en la metodologia del planejament: del tractament separat dels elements urbans a una visió integrada de la ciutat. Això implicava un èmfasi en la configuració del espai urbà, les relacions entre les diverses àrees i els elements amb un valor o un significat generals.

c) Un canvi en els instruments: dels plans als projectes. Es va donar prioritat a les intervencions immediates o a curt termini i fou necessari un sòlid compromís per tal d'executar realment els projectes.

Les noves directrius urbanístiques es van dirigir, en un primer moment, a donar solucions parcials als problemes acumulats que s'havien produït durant el període expansionista. Així doncs, entre el 1976 i el 1981 el desenvolupament del Pla va estar limitat, però la ciutat de Barcelona va adquirir la major part del sòl necessari per operacions posteriors i l'àrea d'urbanisme del municipi fou remodelada per adaptar-se a la nova situació. El període es va caracteritzar per un fort control sobre els permisos de construcció i una expansió molt assenyada de l'acció pública: noves escoles, equipaments urbans, parcs i jardins, urbanització dels carrers, millores en la xarxa de

carreteres i transports públics, etc. Només en una segona fase del desenvolupament (a partir de 1982) es van generar opcions generals d'estructura i models urbanístics nous (Ajuntament de Barcelona, 1983 i 1987a).

Al·l'area metropolitana, l'ens administratiu metropolità recentment constituït (la Corporació Metropolitana de Barcelona, creada el 1974, que incloïa els 27 municipis del Pla Comarcal), va dissenyar i emprendre, així mateix, un programa d'acció. Els dos objectius principals del programa eren proporcionar una xarxa articulada de comunicacions metropolitanes i definir els elements bàsics necessaris per identificar l'estructura metropolitana. En aquest sentit, la institució metropolitana va concentrar els seus esforços en la creació i l'inici del desenvolupament d'una sèrie de projectes que incloïen els següents: el Pla per als 40 km. de la façana costanera; el parc metropolità central de Collserola; el sistema de vies metropolitanes i les connexions amb autopistes; la recuperació de les àrees agrícoles; el centre direccional i d'altres serveis relacionats a Cerdanyola del Vallès; una sèrie articulada de parcs metropolitans de volum mitjà; i un programa de promoció de noves àrees residencials i industrials (Corporació Metropolitana de Barcelona, 1987).

4. Els darrers anys: estratègies i objectius

L'any 1986 representà un nou punt d'inflexió en l'evolució de l'economia a Barcelona. Després de més de deu anys de crisi prolongada, la producció i el consum van entrar en un període de recuperació. Tota mena d'indicadors confirmen aquesta afirmació. L'atur a la ciutat de Barcelona va passar del 17,75% el juny de 1986 al 11,6% el setembre de 1989 (les dades per tota la província eren el 10,89% el 1985 i el 13,8% el 1989, principalment degut al fet que l'índex d'atur és superior al cinturó metropolità de la ciutat). Al mateix temps, i per esmentar només unes quantes dades relacionades amb la producció, entre el 1985 i el 1988, el consum d'energia elèctrica per a fins comercials i industrials va pujar el 15% a la ciutat de Barcelona, el nombre de trucades de llarga distància va augmentar el 74%, el nombre de

passatgers a l'aeroport va passar de 5.459.000 a 7.234.000, i la demanda de ciment per a la construcció es va multiplicar per un factor d'1,8.

Pel que fa al consum, altres indicadors confirmen la magnitud de la recuperació i la velocitat del creixement. N'hi haurà prou amb esmentar-ne tres, molt relacionats a les qüestions de planejament urbà. Entre el 1985 i el 1988 l'enregistrament de vehicles nous a la província de Barcelona va passar de 114.077 a 237.000, la producció d'escombraires domèstiques a la ciutat va augmentar el seu volum un terç (32,5%) i els projectes per unitats d'habitatges nous van passar d'11.621 a 26.330.

Per tal de copsar la importància d'aquest procés de recuperació, cal tenir present que Barcelona no és una excepció en el context espanyol. En efecte després d'entrar a formar part de la CEE el gener de 1986, l'economia espanyola ha experimentat un desenvolupament econòmic ràpid, de manera que durant els darrers anys el país —juntament amb Portugal— ha conegut els índexos de creixement econòmic més alts de tota la Comunitat Europea. Tanmateix, el procés de recuperació ha tingut una rellevància especial a Barcelona, arran, sobretot, de la nominació de la ciutat com a seu dels Jocs Olímpics d'estiu del 1992.

La nominació, que va tenir lloc l'octubre de 1986, ha obert una perspectiva nova a la ciutat, tant en termes econòmics com urbanístics. Des del punt de vista econòmic, els jocs han comportat la inversió molt important de recursos públics a la ciutat, procedents de les administracions local, autonòmica i central. Aquests recursos han estat invertits sobretot en el desenvolupament de la infraestructura urbana, les quals serà útil també per al desenvolupament econòmic futur. D'altra banda, s'ha demostrat que els Jocs constitueixen una eina excel·lent per a la promoció de la ciutat, tot afavorint la inversió d'empreses estrangeres i difonent internacionalment la imatge de Barcelona.

Des del punt de vista del planejament urbanístic, els Jocs han ofert una oportunitat única per dur a terme

un canvi global en la infraestructura, les comunicacions, l'esport i les instal·lacions culturals. Encara més, els Jocs han possibilitat un canvi d'escala en les intervencions urbanístiques, de tal manera que s'ha pogut passar de les intervencions puntuals del període anterior a la modernització de tota l'estructura de la ciutat: el front marítim ha adquirit noves funcions, les xarxes viàries i ferroviàries han estat redefinides i una sèrie de noves àrees centrals han estat seleccionades per difondre en el territori de la ciutat les activitats econòmiques emergents (Ajuntament de Barcelona, 1986a). Les conseqüències d'aquest programa han afectat també les parts existents de la ciutat, que s'han vist forçades a definir el seu paper de cara al futur. Així doncs, tant la ciutat vella i l'Eixample com la perifèria urbana i els barris metropolitans s'adapten, a la seva manera, a la nova situació (Ajuntament de Barcelona 1986b i 1988b).

En aquest context, l'administració ha revisat de nou l'enfocament del planejament introduint una sèrie d'idees i tècniques que han caracteritzat l'urbanisme barceloní durant la segona meitat dels anys vuitanta. Per començar, l'administració que havia acceptat el Pla Metropolità de 1976 com a marc d'acció hi va anar introduint gradualment formes alternatives per a desenvolupar-lo. Així, hom ha formulat plans locals i especials a la majoria dels districtes i s'han executat un nombre elevat de projectes específics amb un interès urbanístic general. L'anàlisi d'aquests plans i projectes ha de realitzar-se atenent les condicions urbanístiques i el context urbà en què se situen. En efecte, en termes generals, hom ha volgut orientar les actuacions de manera tal que aquestes puguin solucionar els problemes locals existents i, al mateix temps, portar a la pràctica idees generals que afecten l'estructura de la ciutat. D'altra banda, s'espera que hom les pugui portar a la pràctica a curt o a mig termini, de manera que el compromís amb el resultat final sigui molt alt. La conseqüència és el reforçament del planejament com a mètode d'avaluació i de desenvolupament de propostes en el context urbà. Així, el planejament ha esdevingut, en aquest període d'extremada intervenció pública en la transformació de la ciutat, un instrument important a les mans de l'administració local per tal de controlar les

transformacions urbanes a diferents escales d'intervenció. L'escala petita inclou el pla d'àrees de nova centralitat, el pla de vies de la ciutat, la remodelació de la xarxa ferroviària i les àrees olímpiques. Les propostes per l'escala urbana intermèdia, es refereixen a la zona de rehabilitació integrada de la ciutat vella, a les mesures per a l'Eixample, a la sèrie de Plans Especials en els districtes tradicionals i a les urbanitzacions marginals, així com a d'altres iniciatives de remodelació urbana o de transformació en punts estratègics de la ciutat (Busquets, 1985).

Aquest conjunt de plans i projectes tracta doncs d'encarar els principals problemes urbans dels quals s'ha descrit la gènesi en els apartats anteriors. Així, per tal d'afeblir la demanda d'espai terciari al centre de la ciutat, s'ha elaborat un pla per a seleccionar i construir àrees de nova centralitat que ha estat vigent els darrers tres anys. Aquest pla proposa dotze noves àrees per establir negocis i equipaments, situades entre el centre i el cinturó de la perifèria. D'aquesta manera s'aprofita el sòl disponible en llocs intersticials, ocupats prèviament per estacions de ferrocarril, per fàbriques obsoletes i d'altres estructures urbanes en desús. Aquestes noves àrees d'atracció estan situades no gaire lluny del centre i persegueixen requalificar el conjunt de la ciutat mitjançant la introducció d'una diversificació de funcions (oficines i comerços, però també parcs, instal·lacions esportives i esplais culturals) i, al mateix temps, alleugerir la pressió sobre l'Eixample (Ajuntament de Barcelona, 1987b). Tanmateix, s'han produït algunes crítiques contra aquesta política, en el sentit que les noves àrees es troben massa prop del centre tradicional per poder estendre amb efectivitat els efectes de centralitat cap a la resta de l'àrea metropolitana. Segons aquestes crítiques, això ocasionaria un increment en els preus de les propietats immobiliàries en una part important de la ciutat central sense que es produís una dispersió real de les activitats terciàries a l'àrea metropolitana en la seva totalitat.

En les noves àrees d'atracció es troben les quatre àrees olímpiques que oferiran habitatges, instal·lacions

esportives i d'entrenament, espais oberts i altres equipaments necessaris pels Jocs Olímpics. Ara bé, aquestes àrees també s'han concebut com parts futures de la ciutat i, passats els jocs, convertiran els barris centrals nous, en barris especialitzats en tipus d'activitats diferents. Per exemple, la Vila Olímpica esdevindrà un barri residencial i comercial, amb una forta orientació cap a la recuperació del passeig marítim com a part simbòlica de la ciutat (hotels, restaurants, activitats d'esplai, esports nàutics) (Bohigas, 1988). La finalització de la xarxa de carreteres i la reforma de la infraestructura ferroviària, juntament amb el cinturó litoral i els espais oberts davant del passeig marítim, dissenyats recentment, causaran impacte i crearan noves expectatives d'ús a tot el llevant de la ciutat (Ajuntament de Barcelona, 1988c). En aquest sentit, no hi ha cap dubte que els Jocs han estat alhora un pretext i un catalitzador per enfrontar una sèrie de qüestions pendents a la ciutat i, al mateix temps, ajustar la seva estructura sencera als requeriments de competitivitat internacional.

Aquest ambient de prosperitat econòmica i d'importants projectes podria tenir el seu contrapunt en un increment de la segregació territorial de diferents grups socials. En efecte, des del 1986 la lògica del mercat de la propietat immobiliària, ja esmentada en paràgrafs anteriors, ha incrementat la seva importància com a mecanisme d'expulsió d'algunes activitats i estrats socials de diverses àrees de la ciutat. Això és degut principalment a l'increment extraordinàriament ràpid dels preus del sòl a la ciutat en els darrers tres anys. La intensitat de l'increment ha estat superior a les parts centrals de la ciutat, on en només un any (del 1987 al 1988) els preus dels habitatges nous s'han incrementat en un 50,8% (a l'Eixample) i fins un 100% (a Diagonal i Pedralbes).

La pressió diferencial sobre els preus del sòl i de la propietat immobiliària a les parts centrals de la ciutat és sobretot, tal i com ja s'ha explicat, el resultat del desig per part de les activitats terciàries (bancs, comerços, etc.) a l'àrea de la ciutat on l'existència d'uns estàndards urbans elevats coincideix amb una alta accessibilitat. Les mesures administratives per elevar l'accessibilitat d'altres àrees mitjançant una

política de transports públics han estat tímides i és massa d'hora per jutjar si la política d'àrees centrals noves, que s'ha descrit als paràgrafs anteriors, tindrà èxit en un futur immediat.

Mentrestant, els preus del sòl continuen afavorint el desplaçament d'indústria cap a fora dels límits de la ciutat i l'habitatge ha esdevingut un problema important per una gran part de la població. Així, la nova inversió en activitats industrials que requereixen superfícies grans, que en el període anterior tendia a moure's cap al primer cinturó metropolità, ara es concentra sobretot en la segona corona metropolitana i, fins i tot, més lluny (Alemany et al. 1985; Llarch i Sáez 1986). D'altra banda, els preus de l'habitatge fan que sigui difícil accedir-hi: la hipoteca mitjana per comprar una casa de nova construcció a Barcelona, amb un préstec a vint anys i amb un interès aproximat del 15%, excedeix el salari total mitjà d'un treballador especialitzat. La construcció d'habitatges públics es troba molt lluny de les necessitats reals: l'any 1988, a tota la província de Barcelona, amb uns 4,5 milions d'habitants, només es van projectar 3.511 habitatges promocionats públicament, enfront de les 22.819 unitats promocionades privadament.

El resultat d'aquesta situació són diversos. En primer lloc, la població de la ciutat central i del primer cinturó minva en termes absoluts. Així, a la ciutat central el punt més alt va ser l'any 1979, quan el nombre d'habitants va arribar a 1.816.000. Des d'aleshores ençà la població ha disminuït constantment i l'any 1988 era d'1.744.000 habitants. Però més importants que les xifres absolutes són els aspectes qualitatius d'aquest procés.

Tal i com diversos autors han remarcat, el mercat de la propietat immobiliària podria actuar de filtre, ja que reté alguns tipus d'habitants i força la marxa d'altres (Cabré i Puchades, 1986). Així, doncs, a risc de simplificar massa, es pot afirmar que els grups que tenen més dificultats per trobar habitatges adequats a la ciutat central són els joves, les famílies nombroses que necessiten molt d'espai i la gent amb pocs ingressos. Per tant, si no es preveuen mesures per evitar-ho parts importants de la ciutat es veuen abocades a processos d'envelliment i de *gentrification*.

Aquestes tendències podrien contribuir a aprofundir, a mig termini, les desigualtats en la distribució de la renda sobre el territori metropolità, desigualtats que en el present són ja prou importants. Així, una enquesta realitzada el 1986 (E.M.B. 1988), va detectar la distribució de grups socials al territori de l'àrea metropolitana de Barcelona (Taula 11)

Un altre estudi, utilitzant dades del 1985 per estimar la renda familiar disponible, ha provat també l'existència de diferències molt importants. Així, la renda familiar mitjana disponible per càpita del districte més ric de Barcelona seria 3,4 vegades superior a la del municipi més pobre de la perifèria. La diferència encara és més important si tenim en compte que l'estudi utilitza per comparar unitats grans amb més de 100.000 habitants (Oliver dir., 1989).

La dialèctica entre les potencialitats descrites anteriorment i aquests problemes socials configurarà el futur de Barcelona.

Taula 11

Condicions socio-econòmiques segons el lloc de residència, 1986

	Ingressos baixos	Ingressos mitjans	Ingressos alts	No contesta
Barcelona	17,9	61,6	5,3	15,5
Resta del primer cinturó metropolità	31,7	56,7	2,5	9,2

Font: IEMB (1987).

BIBLIOGRAFIA

- A.C. (1934); **Barcelona, esquemas para el proyecto de conjunto.**
- Ajuntament de Barcelona (1954); **Plan de Ordenación de Barcelona y su zona de influencia. Memoria**, Comisión Superior de Ordenación Provincial/Oficina de Estudios del Ayuntamiento de Barcelona.
- Ajuntament de Barcelona (1983); **Plans i Projectes per Barcelona, 1981-1982**, Barcelona.
- Ajuntament de Barcelona (1986a); "Barcelona y los Juegos Olímpicos de 1992" a **Barcelona Metròpolis Mediterrànea**, Quadern Central n.º 2.
- Ajuntament de Barcelona (1986b); "La rehabilitació de la Ciutat Vella" a **Barcelona Metròpolis Mediterrànea**, Quadern Central n.º 1.
- Ajuntament de Barcelona (1987a); **Urbanisme a Barcelona. Plans cap al 92**, Barcelona.
- Ajuntament de Barcelona (1987b); **Àrees de nova centralitat**, Barcelona.
- Ajuntament de Barcelona (1988a); **Anuario Estadístico**, Barcelona.
- Ajuntament de Barcelona (1988b); **Estudi de l'Eixample**, Barcelona.
- Ajuntament de Barcelona (1988c); "La Barcelona de 1993" a **Barcelona Metròpolis Mediterrànea**, Quadern Central n.º 9.
- Alemaný, Joan et al. (1985); "Tendencias económicas y políticas metropolitanas en el área de Barcelona" a **Estudios Territoriales** n.º 19.
- Bohigas, Oriol (1985); **Reconstrucció de Barcelona**, Barcelona, Edicions 62.
- Bohigas, Oriol et al. (1988); **Transformación de un frente marítimo. Barcelona. La Villa Olímpica, 1992**, Barcelona, Gustavo Geli, ed.
- Borja, Jordi et al. (1971); "La gran Barcelona" a **Construcción, Arquitectura, Urbanismo**, n.º 10.
- Busquets, Joan (1977); "¿Macrocefalia barcelonesa o ciudades catalanas?", Madrid a **Ciudad y Territorio** n.º 2.
- Busquets, Joan (1985); "Los grandes objetivos de la transformación urbana de Barcelona", a **Grandes Proyectos Urbanísticos**, Madrid, Instituto del Territorio y Urbanismo. MOPU.
- Cabré, Anna i Puchades, Isabel (1986); "La població de Barcelona i el seu entorn al segle XX" a **L'Avenç** n.º 88.
- Capel, Horacio (1977); **Capitalismo y morfología urbana en España**, Barcelona, Los Libros del Cordel.
- Cerdá, Ildefonso (1867); **Teoría General de la Urbanización y aplicación de sus principios y doctrinas a la Reforma y Ensanche de Barcelona**, Madrid, 1968. Instituto de Estudios Fiscales.
- Comisión de Urbanismo y Servicios Comunes de Barcelona y otros Municipios (1973); **Plan General de Ordenación Urbana y Territorial de la Comarca de Barcelona**, Barcelona.
- Cooperación Metropolitana de Barcelona (1976); **Plan General Metropolitana de Ordenación Urbana de la Entidad Municipal Metropolitana de Barcelona**, Barcelona.
- Corporación Metropolitana de Barcelona (1987); **Projectar la ciutat metropolitana. Obres, plans i projectes 1981-1986**, Barcelona.
- Ferrer, Amador (1982); **La vivienda masiva y la formación metropolitana de Barcelona**, Barcelona, ETSAB.
- Galera, Montserrat (1973); **Bibliografía geográfica de la ciudad de Barcelona**, Barcelona, Ajuntament de Barcelona / C.S.I.C. 2 vol.
- Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona (1987); **Enquesta Metropolitana 1986. Condicions de vida i**

BIBLIOGRAFIA

hàbits de la població metropolitana de Barcelona, Barcelona, I.E.M.B.

Llarch, Enric i Sáenz, Xavier (1986); "El fet metropolità a Barcelona: una aproximació econòmica", a **L'Avenç** n.º 88.

Llarch, Enric (1987); "Guanyar-se la vida", a **Barcelona Metròpoli Mediterrànea**, Quadern Central n.º 7.

Lleonart, Pere et al. (1985); **El terciario en el ámbito metropolitano de Barcelona**, Barcelona, Corporació Metropolitana de Barcelona.

Lluch, Ernest i Gaspart, Joan (1972); **Els preus dels sòl a Catalunya**, Barcelona, Banca Catalana.

Laboratori d'Urbanisme de Barcelona (1972); "El Àrea Metropolitana de Barcelona", a **Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo** n.º 87.

Nadal, Francesc (1986); "El municipis del pla de Barcelona: una perspectiva geogràfica. Entre la degradació i la gran Barcelona, 1874-1904", a **L'Avenç** n.º 95.

Martorell, Vicente et al. (1970); **Historia del Urbanismo en Barcelona: del Pla Cerdà al Àrea Metropolitana**, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.

Massana, Carme i Roca, Francesc (1973); "Estratègies urbanes i realitat urbana a l'àrea de Barcelona", a Artal, Francesc et al.: **Economia crítica: una perspectiva catalana**, Barcelona Edicions 62.

Nadal, Jordi i Fontana, Josep (1977); "Spain 1914-1970" a Cipolla, Carlo M. ed.: **The fontana economic history of Europe** (vol. 6), Hassocks, Harvester Press.

Nel.lo, Oriol (1987); "El transport públic i l'ordenació del territori a l'àrea de Barcelona", a **Espais** n.º 7.

Oliver, Josep, dir. (1989); **Estimació de la renda familiar disponible per càpita de Barcelona, els seus districtes i els 27 municipis de la Corporació Metropolitana de Barcelona (1985)**, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.

Romaguera, R. i Dot, J.N (1972); **El Àrea Metropolitana de Barcelona; génesis y problemática**, Barcelona, Moneda y Crédito.

Soler, Joan (1987); "Passat, present i futur de la població de Barcelona", a **Barcelona Metròpoli Mediterrànea**, Quadern Central n.º 7.

Roca, Francesc (1979); **Política econòmica i territori a Catalunya, 1901-1939**, Barcelona, Ketres.

Trullén, Joan et al. (1988); **Barcelona frente a la crisis**, Barcelona, I.E.M.B.

Terán, Fernando de (1982); **Planeamiento urbano en la España contemporánea, 1900-1980**, Madrid, Alianza Ed.

Vila, Pau i Cassassas, Luís (1974); **Barcelona i la seva rodalia al llarg del temps**, Barcelona, Aedos.

Vilar, Pierre (1936); "Barcellona" a **Revue Géographique des Pyrénées et du Sud-Ouest**, vol VII, fasc. 1.

████████████████████

EL PLANEJAMENT TERRITORIAL DE LA REGIÓ I DES D'UNA PERSPECTIVA
ECONÒMICA:
CAP A UN NOU MODEL DE DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC I SOCIAL DE
L'ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA

JOAN TRULLÉN I THOMAS

Departament d'Economia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona

Novembre 1990

Introdució

1. Algunes definicions prèvies.

2. El model metropolità i la producció de masses.

3. Crisi econòmica i crisi del model territorial.

4. Crisi econòmica i crisi del model en el cas de Barcelona i l'AMB.

5. Producció: renda a Barcelona, l'AMB i la Regió I al final de la crisi.

6. Cap a un nou model de desenvolupament econòmic; territorial pel conjunt de la Regio I.

EL PLANEJAMENT TERRITORIAL DE LA REGIÓ I DES D'UNA PERSPECTIVA ECONÒMICA:
CAP A UN NOU MODEL DE DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC I SOCIAL DE
L'ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA

Introducció

En aquest informe es tracta de presentar un diagnòstic econòmic sobre la situació existent en el conjunt del territori de Barcelona, l'Àrea Metropolitana i el conjunt de la Regió Metropolitana (municipis compresos al Barcelonès, Baix Llobregat, Vallès Occidental, Vallès Oriental i Maresme), i també de presentar unes directrius econòmiques que podrien servir per a definir un nou model d'articulació del territori comprès a la Regió I.

La hipòtesi de partida és la següent: la forma de produir béns i serveis en les societats contemporànies és determinant per comprendre la dinàmica de l'ocupació del territori. En conseqüència, no sembla raonable prescindir dels factors econòmics fonamentals en el disseny de noves estratègies territorials.

A partir d'aquesta hipòtesi la línia de desenvolupament argumental serà la següent: En primer lloc partirem del diagnòstic sobre el model de desenvolupament territorial de les àrees metropolitanes, existent els anys seixanta, o model metropolità. A continuació examinarem si els canvis produïts en el model, com a conseqüència de la crisi econòmica dels setanta, són significatius; en la mesura en què ho siguin procedirem a identificar els trets fonamentals que caracteritzen el nou model de desenvolupament. Finalment, lluny d'acceptar cap mena d'aproximació mecanicista entre model econòmic i model territorial, s'avançarà en la tesi que és possible i eficient plantejar un nou model d'articulació del territori en el conjunt de la Regió I que faci compatible la consecució d'objectius d'eficiència productiva amb objectius d'equitat, integrant en l'anàlisi la producció (salaris, excedents, rendes) i la redistribució (renda familiar disponible, benestar).

Sostindrem que un adequat planejament territorial del conjunt de la Regió I -en el marc del planejament territorial general de Catalunya- pot valoritzar els ja molt importants potencials humans i productius existents en el seu àmbit.

1. Algunes definicions prèvies

Cal partir d'una distinció analítica entre creixement urbà i creixement de les grans ciutats. El ràpid creixement de les grans ciutats no és en absolut un fenomen contemporani. Ja en el segle XIX es desenvolupen processos de creixement de les ciutats d'una gran intensitat. En canvi l'extensió del fenomen específicament metropolità és contemporània. Efectivament, podem diferenciar els processos generals de creixement urbà dels processos específics de creixement metropolità a partir del següent criteri demarcador: ens trobem davant d'un fenomen de creixement metropolità quan una ciutat incrementa la seva capacitat d'atracció d'activitat i de població sense que paral·lelament pugui incrementar la seva capacitat d'absorció. Es tracta doncs d'un criteri demarcador inicial de naturalesa dinàmica en el qual implícitament intervé el planejament anticipatori de grans creixements urbans que podria anticipar-se als processos d'atracció facilitant l'ocupació del territori perifèric.

A partir d'aquesta definició s'acostuma a distingir entre la ciutat central i l'àrea metropolitana o «suburbis» de la ciutat central. L'abundant literatura existent sobre dinàmica metropolitana o cicle vital urbà, tendeix a posar l'èmfasi precisament en els canvis que experimenta l'especialització productiva de cada un dels diferents àmbits metropolitans: ciutat central, primera corona metropolitana i segona corona metropolitana.

El caràcter marginal de la segona corona metropolitana obeiaria a unes lleis de desenvolupament urbà d'arrel ricardiana que forçarien a l'expulsió d'activitats de baix valor afegit cap a l'exterior de la ciutat central. Els diferents usos del sòl lluitarien per la centralitat segons el conegut esquema del **bid rent**. (funció de preu ofertat), desenvolupat entre d'altres per W. Alonso. Aquesta literatura, que molt sovint no incorpora en l'anàlisi els efectes del planejament urbanístic, ha tendit a posar l'èmfasi en el caràcter necessàriament suburbial de l'anomenada segona corona metropolitana. En la mesura en què existissin inicialment ciutats consolidades situades en la perifèria

d'aquestes grans metròpolis, la resistència dels seus responsables a ésser absorbits pels fenòmens metropolitans no fa res més que respondre a un raonable rebuig a aquest model «metropolitanitzador». La preservació de les seves característiques pròpies constitueix una resposta del tot justificada a aquests fenòmens de marginació i de suburbialització.

L'impuls per part dels poders públics de polítiques correctores d'aquests fenòmens ha exigít disposar d'antuvi d'instruments estadístics que permetessin conèixer quantitativament l'abast metropolità. Això ha exigít afinar les definicions estadístiques dels fenòmens metropolitans; n'existeixen dues definicions alternatives molt característiques. D'una banda, la via americana o d'identificació d'Unitats Estadístiques Estàndards Metropolitanas i de l'altra, la via europea o d'avenç cap a la definició de Regions Urbanes Funcionals.

Deis elements de definició de les àrees Metropolitanas en un sentit nord-americà destacarem la importància decisiva dels mercats de treball locals com a element definidor de l'àmbit metropolità. La mobilitat residència-treball és el criteri determinant. Els habitants de les perifèries urbanes, en la mesura en què els llocs de treball es localitzen progressivament en el centre urbà, es veuen obligats a desplaçar-se diàriament des de municipis perifèrics cap al centre. En la mesura en què aquests *commuters* representen una determinada proporció respecte a la població activa resident, s'incorpora successivament el municipi -a efectes estadístics- en l'àrea metropolitana definida a partir d'una o diverses ciutats centrals.

La noció de Regió Urbana Funcional modifica parcialment el criteri de delimitació prèvia de la ciutat central, però incorpora igualment el criteri de la relació residència-treball com a decisiu per a incloure o no els municipis perifèrics. En aquest enfocament es tenen present com a variables rellevants tant la densitat de llocs de treball com d'altres criteris que defineixen el grau d'urbanització o el nivell assolit en la jerarquia urbana, com l'existència i intensitat de determinats serveis (nombre de places hoteleres, entre d'altres). Cal remarcar la inclusió de la variable

«densitat de llocs de treball per hectàrea» com a criteri demarcador del nucli de la regió respecte a les zones perifèriques.

En els dos supòsits el criteri dominant és el del mercat de treball local. No s'hi considera específicament ni la noció d'interconnexió productiva no laboral (la imbricació possible de funcions de producció en el territori sense integració del mercats de treball) ni la de l'especialització dels diferents territoris del mateix sistema urbà en la provisió de serveis o en determinats consums col·lectius. És doncs un criteri molt restrictiu i, com més endavant s'argumentarà, poc adaptat a les característiques del nou model de desenvolupament econòmic que es va consolidant com a conseqüència de la crisi econòmica. Aquest model exigeix un ús intensiu de capital (1) i comporta un increment de les necessitats d'espai per unitat produïda i un ràpid creixement de les necessitats de transports i comunicacions (2).

Es pot sostenir que els canvis experimentats durant la crisi econòmica en el modus de produir també han afectat a les grans regions urbanes. Cal readaptar tant els instruments d'anàlisi com l'escala del planejament a aquestes noves circumstàncies. La vella noció d'Àrea Metropolitana no recull amb suficient precisió aspectes rellevants dels nous processos d'utilització dels territoris, especialment en els límits exteriors de les grans àrees metropolitanas; apareixen nocions alternatives com ara les de metròpolis policèntrica regional (G. Campos Venuti) i descentralització intrametropolitana (M. Castells), que juntament amb nous paradigmes sobre localització industrial -com ara el del «districte indus-

1) Vegeu A. GARRIDO, E. SANROMÀ, J. TRULLÈN, «De la moderació salarial a la recuperació de la inversió: crítica a una cadena secuencial» en A. ESPINA et alia, "Estudios sobre el mercado de trabajo en España", Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Madrid, 1987; y J. TRULLÈN (1990,b).

2) En la mesura en què els processos productius es van segmentant en fases cada cop més especialitzades, les necessitats de transport i comunicacions per unitat produïda s'incrementen. Aquest factor té una gran importància per orientar les polítiques d'infraestructures en els propers anys en regions urbanes especialitzades en la producció industrial com ara la de Barcelona.

trial marshal·lià» (G. Becattini) i el d'especialització flexible (M. Piore i Ch. Sabel) poden ajudar a definir noves estratègies econòmico-territorials eficients i adaptades a les noves circumstàncies productives.

2. El model metropolità i la producció de masses

Cal partir de la base que els models de desenvolupament territorial no són aliens al model de desenvolupament econòmic. El model metropolità es desenvolupa en una fase d'extensió dels fenòmens de producció industrial organitzats sobre esquemes fordistes. Aquests fenòmens són històrics i, en conseqüència, modifiquen situacions anteriors i vénen modificades per aconteixements posteriors. En tot cas són fenòmens que persisteixen en el temps: un model no pren el relleu de l'altre, no el substitueix, sinó que comença a desplegar la seva potencialitat juntament amb la coexistència dels altres.

Efectivament, podem detectar tres grans etapes o vessants en l'evolució del capitalisme durant el segle vint que afecten el desenvolupament territorial i urbanístic: la producció segons el model taylorista; la producció de masses segons el model fordista; i la producció flexible. El model territorial dominant en cada una d'aquestes serà diferent. En concret, el desenvolupament del model metropolità coincidirà en el temps amb l'extensió de formes productives de caràcter fordista de manera dominant en la producció industrial.

El fordisme com a mètode de producció pressuposa l'extensió de les sèries, l'eixamplament dels mercats, i l'especialització productiva realitzada en grans fàbriques. Els guanys de productivitat derivats de l'aplicació de tècniques fordistes es tradueixen també en guanys salarials: s'estén el consum de masses sobre la base de l'existència de rendiments creixents a escala en la producció. Aquests fenòmens es tradueixen en canvis radicals en els patrons de consum, en la forma de construir i d'habitar, en el modus de circular i en l'especialització productiva dels territoris urbans. L'aplicació de tècniques fordistes i de criteris econòmics associats a aquestes -com ara l'extensió de les sèries facilita l'especialització

productiva- també afecta l'urbanisme i l'ordenació del territori. El funcionalisme és un moviment paral·lel al fordisme i a la regulació keynesiana. La zonificació pretén especialitzar els territoris de la mateixa manera que el fordisme pretén dividir el procés de producció en fases. Tots dos sistemes descansen sobre el principi que l'ampliació de l'escala de la producció o de la ciutat facilita l'especialització i, en conseqüència, que cal anar a la recerca d'economies d'escala i d'economies d'aglomeració.

És en aquest context on es pot interpretar el desenvolupament de les economies occidentals des del final de la II Guerra Mundial i, paral·lelament, del desenvolupament del model metropolità i del planejament assentat sobre bases funcionalistes.

Industrialització, creixement demogràfic de les grans metròpolis, progressiva terciarització dels centres urbans, són alguns dels trets característics del model metropolità dominant a moltes de les ciutats occidentals durant els anys cinquanta i seixanta.

L'existència d'unes regularitats en el desenvolupament de les àrees metropolitanes permetrà orientar algunes de les polítiques urbanístiques. La tendència a la crisi urbana, que es dedueix de la lògica interna del model, tractarà d'ésser corregida per la planificació urbana i regional. La lluita per la centralitat provocarà que a través del mercat del sòl i sostre es determini finalment bona part dels usos del territori. Moltes de les externalitats negatives derivades d'aquestes decisions privades seran l'objectiu al qual s'adreçarà la gestió territorial i urbanística. Algunes de les patologies més característiques del model metropolità-fordista quedaran consolidades: densificació residencial, congestió, predomini del vehicle privat com a medi de transport, pol·lució, expulsió de rendes mitjanes i baixes dels centres urbans i concentració del terciari, entre d'altres. Moltes de les seves virtuts són: gran increment del nivell de vida, disminució de les desigualtats socials, desenvolupament de l'estat del benestar, internacionalització de les economies, extensió del progrés científic i tècnic, augment del capital humà en educació, increment del temps lliure, entre d'altres.

3. Crisi econòmica i crisi del model territorial

La crisi dels setanta cal interpretar-la com una crisi de model de desenvolupament i no tan sols com una simple davallada en el ritme de creixement de la producció. Canvien aspectes fonamentals del funcionament de les economies occidentals, tant en l'esfera de la producció, com en la pròpia regulació del sistema econòmic. Aquests canvis afecten directament al modus concret d'ús del territori.

Els trets característics del nou procés serien els següents: en primer lloc, des del punt de vista d'organització de la producció, el canvi tecnològic permetrà obrir el ventall d'activitats realitzables amb mètodes flexibles gràcies a l'aplicació de la informàtica i la robòtica. Subsisteixen i tenen un gran pes en la producció industrial els procediments fordistes basats en la gran empresa, però s'estenen les possibilitats de trobar l'eficiència en sistemes productius especialitzats. Les noves tecnologies fan més complex el procés de producció, més especialitzat, però més segmentat. En conseqüència es trenca la tendència a la concentració industrial al voltant de grans plantes productives. Aquestes plantes no desapareixen, sinó que passen a ocupar un paper creixent d'acoblament d'*inputs* subministrats per les petites i mitjanes empreses locals.

La petita i mitjana empresa industrial no ha de seguir complint un paper subsidiari de la gran empresa en el nou sistema de producció flexible, un paper de subcontractista. Troba avantatges comparatius respecte de les grans empreses en moltes fases de la producció industrial (i també en moltes fases de la producció de serveis, que també s'externalitzen).

De la producció de masses es passa de forma creixent a la producció flexible. Es efficient produir sèries curtes però adaptades a una demanda creixent de productes manufacturats diferenciats. Els ràpids canvis en la demanda, en els gustos dels consumidors, fan que calgui respondre amb molta rapidesa, de manera molt flexible. La mateixa incertesa respecte al volum i composició de la demanda, i els grans increments en els costos financers, tendeixen a

evitar l'emmagatzematge. Els mateixos contractes laborals es flexibilitzen.

En aquest context, i especialment en determinades produccions industrials com es ara les que estan més pròximes a la demanda final, s'assisteix a un fenomen de reemergència de la importància de la localització industrial com a factor de competitivitat. Els nous espais industrials tenen moltes coses en comú amb uns fenòmens d'industrialització que es van donar a determinats països europeus en el darrer terç del segle XIX i que van ser analitzats per Marshall. Es tracta dels anomenats «districtes industrials».

El districte industrial marshallià es caracteritza per l'existència en un espai delimitat, normalment una ciutat d'abast poblacional mitjà, d'un ampli conjunt de petites i mitjanes empreses molt flexibles i que estan en règim de competència. En aquests espais industrials es generen un seguit d'externalitats que tenen naturalesa territorial, és a dir, que s'expliquen pel fet que la producció industrial es fa en un determinat territori.

Seguint Marshall, aquests espais industrials aconseguirien competir amb èxit amb els sistemes de producció integrats en la gran empresa, al generar unes condicions de producció que permetrien trobar economies d'escala en la producció sense integrar-la verticalment. Cada empresa s'aniria especialitzant en una sola fase de la producció, i en aquesta fase productiva es trobaria competint amb d'altres empreses. Per tant, el sistema és competitiu, no de monopoli o d'oligopoli, i es conseguiria l'eficiència individual i alhora es trobarien condicions per retroalimentar el procés, incorporant canvis tècnics.

El procés d'internacionalització de les economies al qual hem assistit en aquests darrers anys, obriria la possibilitat d'incrementar la competència, però també eixamplaria els mercats la qual cosa possibilita l'increment en l'especialització productiva. En conseqüència, els nous espais industrials es mostren eficients si logren incrementar l'especialització productiva de les empreses en fases cada cop més

petites del procés de producció. La paradoxa està en què el fet de treballar juntes en el territori dona avantatges comparatius a les PIMES; es generen en el territori un seguit d'externalitats com ara la ràpida transmissió del canvi tècnic, la difusió de l'aprenentatge, l'acceptació de fórmules contractuals eficients i flexibles, entre d'altres.

Com a contrapartida d'aquests fenòmens, s'incrementen notablement les necessitats de transport i de comunicacions. El canvi tècnic ha facilitat enormement la millora de les comunicacions, però no ha anat acompanyada d'una extensió dels transports, molt sovint sotmesos a decisions de planejament en mans de les autoritats públiques. La crisi del sistema de transport seria una manifestació no tan sols de l'increment de la producció o del nivell de vida, sinó, i fonamentalment, dels canvis registrats en la forma de produir, que si bé provoquen flexibilitat en la producció generen un canvi en l'elasticitat de la demanda de transport per unitat produïda.

Així doncs, les necessitats de millorar els transports i les comunicacions seran decisives. L'economia s'internacionalitza (només així aconsegueix eficiència i increment en l'especialització) i el sistema de transports ho ha de tenir present: increment del trànsit aeri, connectivitat per ferrocarril d'alta velocitat amb els mercats europeus, reserves d'espais per a centrals de càrrega, millora del sistema portuari per aconseguir una millora en la competitivitat internacional.

Les necessitats de formació són tant o més importants que les necessitats de comunicacions. El progrés tècnic exigeix disposar d'una formació flexible, que permeti una ràpida adaptació del treballador a sistemes de producció canviants; ja no es tracta de treballadors manuals no especialitzats, sinó de professionals i tècnics cada vegada més especialitzats, però flexibles. La Universitat complirà aquí un paper decisiu, tant en la formació bàsica de primer i de segon cicle, com en la progressiva formació especialitzada de tercer cicle. També la formació continuada i la formació professional estaran en una posició capdavantera entre les noves prioritats.

4. Crisi econòmica i crisi de model en el cas de Barcelona i l'AMB

Els canvis experimentats en el sistema de producció i en el model territorial es donen amb una intensitat especial en el cas de Barcelona. Aquesta ciutat i la seva àrea d'influència més immediata experimenten amb una duresa excepcional els efectes de la crisi del model de desenvolupament des de la meitat de la dècada dels setanta. Barcelona com a capital industrial històrica d'Espanya concentrava el gruix de l'activitat productiva industrial des dels inicis de la revolució industrial. El daltabaix industrial que experimenta la ciutat central com a conseqüència de la crisi dels setanta es tradueix en un ràpid increment de l'atur, resultat inevitable dels processos desindustrialitzadors.

No s'assisteix només a un canvi en la localització industrial, en expulsar de la ciutat central una part important del seu teixit industrial. S'assisteix entre 1975 i 1985 a una destrucció neta d'activitat industrial. La progressió del terciari evitarà que aquesta caiguda de la producció industrial provoqui una disminució significativa de la renda disponible. S'assisteix doncs a un canvi estructural que afecta la producció i que tindrà unes conseqüències clares en el desenvolupament econòmic i en el model d'utilització del territori.

Crisi urbana i crisi econòmica es donen doncs simultàniament a Barcelona durant aquest període. La caiguda de la inversió agregada és molt intensa. La recuperació no s'experimenta fins l'estiu de 1985, fet que provoca l'aparició de bosses d'atur que en algunes ciutats metropolitanes va superar el trenta per cent, i que per al conjunt de l'AMB va arribar al vint-i-quatre per cent.

Barcelona durant la crisi assisteix a una davallada demogràfica de la ciutat central i de la primera corona metropolitana. Els saldos migratoris són negatius entre 1981 i 1986 amb taxes de creixement anuals acumulatives en el període de -0.59 i -0.30, respectivament. En canvi les taxes de creixement són positives en la resta de la Regió primera.

L'ocupació total de la ciutat entre 1970 i 1986 cau un 25%. En aquest període la indústria perd un 42% dels llocs de treball i el sector de la construcció un 69%. La pèrdua de llocs de treball industrial és menys intensa a la resta de la CMB i a la resta de l'AMB: un 21% i un 11%, respectivament.

Assistim doncs a un període de crisi profunda en la producció, i de canvis addicionals en la localització de l'activitat productiva: es descentralitza una part de la producció industrial i de l'ocupació industrial, i s'especialitza la ciutat central en la provisió de serveis d'alt valor afegit.

La descentralització de la producció industrial presentaria la següent característica dominant: Barcelona hauria expulsat la producció industrial de menor valor afegit i s'hauria especialitzat amb sectors que tenen alt valor afegit i que addicionalment presenten taxes de creixement productiu relativament importants.

El creixement de la producció en sectors industrials que tenen una producció menys estandaritzada es produeix especialment a les ciutats industrials tradicionals de la resta de la Regió I i no tant en les ciutats situades en la primera corona metropolitana.

Aquest fenomen detectat per Trullén, Matas i Roig (1989) posaria sobre la pista de l'existència d'avantatges comparatius en la producció industrial tant en antigues ciutats industrials (Sabadell, Terrassa) com en espais industrials de més recent industrialització (Granollers), i va en la direcció apuntada amb anterioritat: el districte industrial.

5. Producció i renda a Barcelona, l'AMB i la Regió I al final de la crisi

Les estimacions sobre el valor afegit brut (VAB) de Barcelona i els municipis de l'antiga CMB que estan portant-se a terme (Josep Oliver i Joan Trullén, Estimació del VAB per branques productives de la ciutat de Barcelona i l'Àrea Metropolitana. Any 1985, Vols. I i II) permeten disposar d'una primera radiografia sobre la distribució territorial del valor de la producció

a Barcelona al final de la crisi econòmica. Els resultats del treball posen de relleu l'existència d'un molt elevat valor afegit polaritzat en el terme municipal de Barcelona. Si les dades disponibles procedents de l'explotació del Padró de 1986 ja indicaven una molt elevada concentració dels llocs de treball localitzats en el nucli de l'àrea metropolitana, el fet que el valor afegit d'aquests sigui relativament encara més alt fa que el valor de la producció sigui finalment encara més intens.

La dinàmica productiva respondria al model general, però amb importants modificacions. En efecte, per d'una banda la ciutat central concentraria bona part de l'activitat terciària de l'àrea metropolitana. El PIB de la ciutat estaria generat per activitats terciàries en unes dues terceres parts aproximadament. Aquesta tendència tendirà amb molta probabilitat a incrementar-se, especialitzant-se la ciutat central amb la producció de serveis a les empreses i de serveis generals, i concentrant aquells serveis més competitiu internacionalment.

Cal però destacar que el municipi de Barcelona segueix essent un municipi amb una forta base industrial: prop d'una tercera part de la seva producció està generada per activitats industrials directes. Aquest fet, que pot semblar insòlit en una gran ciutat avançada europea occidental, s'explica tant per la inclusió dins del terme municipal de Barcelona de la Zona Franca com pel manteniment d'un teixit industrial en alguns districtes industrials històrics (que es troben en procés de desaparició).

Cal remarcar que d'acord amb els resultats d'aquesta investigació, Barcelona constitueix encara el principal centre industrial de tota l'àrea metropolitana, atès que concentraria prop de dues terceres parts de la producció industrial del conjunt de municipis de l'àmbit de la CMB. És a dir, l'activitat industrial de la ciutat supera a la de la resta dels vint-i-sis municipis de l'antiga CMB i és aproximadament equivalent a la del conjunt de les activitats industrials de la resta de la regió metropolitana.

Això dóna una idea del caràcter del sistema productiu

metropolità que es va consolidar a Barcelona durant els anys cinquanta i seixanta: un mercat de treball únic en el conjunt dels vint-i-set municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona, amb una especialització productiva de la ciutat central molt notable amb valors afegits relativament alts i creixents.

Així doncs, pel conjunt de la Regió I, i des de la perspectiva del mercat de treball, podem distingir dos grans àmbits:

1. L'àmbit nucleat pel municipi de Barcelona, i que inclouria aproximadament els municipis de l'antiga CMB;
2. L'àmbit exterior, polinucleat per les grans ciutats industrials de Sabadell, Terrassa, Mataró i Granollers.

En el seu conjunt la Regió I presentaria un elevat grau d'autocontenció al voltant de cada una d'aquestes grans ciutats, però el seu sistema productiu i distributiu (infraestructures públiques i serveis públics d'alt nivell) estaria força integrat.

Pel que fa a Barcelona ciutat cal destacar que atreu diàriament més població activa que la que exporta. El nivell de remuneracions dels treballadors atrets es inferior al dels treballadors que tenen localitzats els seus llocs de treball en la primera corona metropolitana (la resta dels municipis de la CMB). És a dir, Barcelona presenta una especialització productiva d'alts valors afegits i també una especialització residencial en rendes mitjanes i altes, que es tradueix en més alts valors del sòl tant per a usos residencials com productius.

Simultàniament, de recents explotacions del Padró de 1986 es pot avançar que la resta de la regió metropolitana presenta diferents mercats de treball que es caracteritzen per un molt elevat grau d'autocontenció i que es polaritzen al voltant dels grans municipis. D'aquesta manera apareixerien diferents polaritats en municipis com ara Mataró, Granollers, Sabadell i Terrassa. Els mercats de treball de Martorell presentarien més relacions de *commuting* amb el conjunt de municipis de la CMB.

Això ens porta a la detecció d'un fenomen de manteniment d'una situació de molt escassa permeabilitat dels mercats de treball tradicionals del conjunt de ciutats situades a la perifèria de l'àrea metropolitana.

Aquesta característica podria ser interpretada de diferents formes. En primer lloc com el reflex d'una situació d'escassa mobilitat del treball, tant per causa de les dificultats de comunicació com per problemes d'imperficcions en els mercats de l'habitatge. Però també hi cap una explicació alternativa. Aquests mercats perifèrics presenten històricament una situació d'especificitat, de connexió amb produccions segmentades d'un mercat de treball limitat. Ens trobariem davant de casos que es poden interpretar en clau de «districte industrial *marshalià*», segons la interpretació de Becattini.

En efecte, els mercats de treball de Sabadell, Terrassa, Granollers (Vid M.T. Costa i Joan Trullén 1988) i Mataró presentarien característiques específiques de districte industrial: elevat grau d'autocontenció, especialització en produccions molt segmentades (tèxtil, transformats metàl·lics), tradició industrial, atmosfera industrial, sentit de pertinença a una col·lectivitat diferenciada, flexibilitat en la contractació, coexistència d'empreses pre-modernes i modernes, gran adaptació al cicle econòmic, produccions sovint de sèries curtes o de productes de temporada.

Tot això ens porta a sostenir la següent preposició: en el nou context obert pel desenvolupament del model de producció flexible, el criteri de l'abast territorial del mercat de treball és clarament insuficient per definir amb rigor l'abast dels fenòmens d'interrelació funcional dels sistemes urbans. Cal aprofundir en el coneixement de les interrelacions productives, en la localització en el territori de les interconnexions de la producció industrial i no industrial. Constituir una única producció industrial i no industrial. Constituir un únic mercat de treball metropolità a escala d'una regió tan gran com la regió primera no sembla l'objectiu a seguir; al contrari, reconèixer les virtuts de l'existència de diferents mercats de treball molt interrelacionats des del cantó

de la producció però que no generen abundants fluxos de trànsit residència-treball. La millora de la connectivitat sembla doncs decisiva però no tant en un sentit radial, sinó i fonamentalment, en un sentit transversal. La connectivitat entre els nuclis productius de Mataró, Granollers, Terrassa, Sabadell i Martorell constitueix una línia estratègica de desenvolupament dels territoris del conjunt de la Regió I.

Pel que fa a la distribució de la renda en els territoris metropolitans (renda familiar bruta disponible per càpita (3), la situació existent en el moment de la sortida de la crisi (1985) seria segons les estimacions disponibles (Oliver, Busom, Trullén, 1989) la següent: En primer lloc es detecta una clara concentració de rendes mitjanes i altes al municipi de Barcelona que en el seu conjunt presentaria una renda mitjana superior en un 52% a la renda de la resta dels municipis de la CMB.

Respecte a la localització de nivells de renda baixos, pels municipis de la CMB es detectarien dues grans àrees: Sta. Coloma de Gramenet - Sant Adrià de Besòs - Badalona; i El Prat de Llobregat - Viladecans.

Els fenòmens de localització de població de renda alta a l'exterior del municipi de Barcelona són encara molt poc significatius i afecten substancialment municipis molt dinàmics quant a la variació de la població (Sant Cugat del Vallès, Sant Just Desvern i Tiana), però amb escassos volums absoluts.

Per tant, durant la crisi no sembla que s'hagi alterat el patró de concentració de la població de renda alta i mitjana-alta dins Barcelona i, en particular, en els quatre districtes centrals següents: Sarrià-Sant

Gervasi, Les Corts, l'Eixample, i Gràcia. Les rendes mitjanes del conjunt de l'àrea també es concentren a Barcelona, fonamentalment al voltant de l'eix de la Meridiana. Aixó configuraria un nucli de renda alta i mitjana molt important quantitativament localitzat en el centre de la ciutat central de l'àrea metropolitana.

Si bé no es disposa d'informació homogènia, el conjunt de municipis de la resta de la regió primera disposaria d'una renda mitjana similar a la de la primera corona metropolitana però amb una diferència important: la seva major variabilitat dins de les grans ciutats.

Per tant, i des de la perspectiva de la renda disponible, es destaca la persistència d'una important disparitat en els nivells de renda disponible per les famílies. Aquest fet reflecteix en el territori la persistència d'elevats graus de desigualtat en la nostra societat. La seva correcció no ha d'ésser l'objectiu prioritari d'una política social més elevada. Ara bé, la política territorial pot perseguir objectius equilibradors de la distribució de la població en el territori evitant la segregació de l'espai per nivells de renda, amb una acurada política específica, com ara la de distribució estratègica d'equipaments i serveis públics, incorporant doncs objectius definits en termes no tant de renda com de benestar.

6. Cap a un nou model de desenvolupament econòmic i territorial pel conjunt de la Regió I

De l'anàlisi fins aquí desenvolupat es desprén en primer lloc una conseqüència per a la política territorial: la pertinència del planejament territorial conjunt de tot l'àmbit territorial de la Regió I. No és possible prescindir de Barcelona per al disseny de noves estratègies de desenvolupament del territori de les comarques limítrofes amb l'espai metropolità consolidat: Baix Llobregat, Vallès Occidental, Vallès Oriental ni Maresme. Estendre l'àmbit de planejament a les comarques de l'Alt Penedès i Garraf pot ser a llarg termini pertinent, però no sembla a hores d'ara que disposin d'una dinàmica productiva ni ocupacional sensiblement diferent en relació a l'àrea metropolitana de Barcelona que l'existent en d'altres àmbits

(3) Es tracta del concepte emprat pel Servei d'Estudi del Banco de Bilbao i que es correspon amb el SEC-REG; inclou la renda obtinguda per les famílies i les institucions privades sense finalitat de luxe obtingudes en un any, després de deduir-hi el pagament dels impostos directes sobre les famílies i les quotes obligatòries a la seguretat social (sous i salaris bruts, rendes mixtes d'empreses i autònoms, rendes de capital -interessos, dividends, lloguers, prestacions socials; dedueix les cotitzacions socials i els impostos directes sobre les famílies).

territorials com ara l'Anoia, Osona o el Bages. Aquest planejament territorial no s'ha d'estendre al planejament urbanístic. Ara bé, des d'una perspectiva econòmica no sembla de cap manera pertinent extreure de l'àmbit del planejament urbanístic metropolità el conjunt dels municipis inclosos en el PGM, que configuren un mercat de treball plenament integrat.

El contingut d'un pla territorial pel conjunt de la Regió I està molt influït per la dinàmica metropolitana però no cal assimilar-lo a un pla metropolità.

Per contra, sembla necessari remarcar que el planejament de la part de la regió primera amb una dinàmica no específicament metropolitana no ha d'obeir a criteris superats de «metropolitanització» sinó tot al contrari, d'enfortiment dels avantatges comparatius que han assolit pel fet de disposar de processos industrials d'arrels molt antigues o de nous espais industrials eficients que no s'han d'assimilar als processos de suburbialització o de dinàmica de «segona corona metropolitana».

En conseqüència, els elements estratègics d'un futur Pla Territorial haurien de plantejar-se la prioritat d'enfortir els avantatges comparatius dels dos espais que, si bé tenen naturalesa diferent, presenten un elevat grau d'integració de les seves funcions de producció.

Per tant, la política de connexió dels diferents espais industrials de la part de la Regió I no metropolitana semblaria la primera prioritat en matèria de transports: l'eix Mataró-Granollers-Sabadell-Terrassa-Martorell. La connectivitat hauria de garantir una gran permeabilitat en el territori, probablement la fórmula de l'autopista no sigui la més adequada, especialment en el tram Granollers-Martorell.

La connexió de la primera corona metropolitana amb aquest eix estratègic sembla també prioritari. La manca de permeabilitat dels mercats de treball de la resta de la Regió I amb els de la primera corona metropolitana és especialment significativa. Caldria garantir la connectivitat del transport públic de les

poblacions de renda mitjana i baixa amb els mercats de treball de la Regió I. Aquesta connectivitat hauria d'anar acompanyada d'una política de formació especialitzada adreçada a l'enfortiment dels avantatges comparatius de les ciutats de la Regió I, especialment Sabadell, Terrassa, Granollers i Mataró, per evitar que l'increment de l'oferta de treball derivat de la millora de la connectivitat pugui a llarg termini eliminar l'especificitat del seu mercat de treball.

La prioritat en aquestes dues línies estratègiques no obeeix només a criteris d'eficiència productiva, sinó que obre la possibilitat de desplegar una política de caràcter redistributiu basada en la localització de serveis públics i equipaments fora de l'àmbit metropolità estricte. Efectivament, si es garanteix la connectivitat del conjunt de les àrees situades fora de l'àmbit metropolità i amb la primera corona metropolitana i Barcelona, s'obre la possibilitat que es compleixi amb el principi que una bona part dels ciutadans del conjunt de la Regió I puguin accedir amb comoditat a qualsevol servei o equipament localitzat en aquest àmbit conjunt. Per tant, es pot desplegar una política de localització de serveis d'abast regional i fins i tot internacional fora de l'àmbit de Barcelona.

Les possibilitats de dissenyar acords entre les diferents instàncies de govern amb responsabilitats dins del conjunt de la Regió I sembla que d'aquesta manera s'incrementen. Fins i tot és possible imaginar que els agents socials, sindicats i organitzacions empresarials estiguessin disposats a participar en el disseny d'aquestes línies estratègiques que, per la seva dimensió, han de mobilitzar importants volums de finançament que escapen probablement a la capacitat de les administracions públiques localitzades en el territori.

En aquest sentit, definir objectius territorials que tinguin present aspectes productius, però també aspectes distributius, sembla del tot necessari. Situats en el territori els objectius socials s'haurien de basar més en el benestar que en la renda disponible, incorporant doncs variables com ara el temps destinat a verificar el trajecte residència-treball o la possibilitat

d'emprar amb eficiència transports públics a escala de Regió I.

A més a més les autoritats locals de les ciutats industrials situades en la Regió I podrien complir un paper decisiu en el disseny d'estratègies territorials

basades en la provisió de serveis que facilitin la generació d'externalitats positives, dins una lògica de districte industrial. La terciarització d'aquestes ciutats sembla doncs també una línia estratègica fonamental.

BIBLIOGRAFIA

- Becattini, Giacomo (1986): "Del «sector» industrial al «districte» industrial. Algunes consideracions sobre la unitat de recerca de l'economia industrial" a **Revista Econòmica de Catalunya**, n.º 1
- Bianchi, Patrizio (1989); **Industrial Districts and Industrial Policy Interventions**, (mimeografiat).
- Campos Venuti, Giuseppe (1989); **La terza generazione dell'urbanistica**, Milano, Franco Angeli ed.
- Casassas, Lluís i Clusa, Joaquim (1980); **L'organització territorial de Catalunya**, Barcelona, Fundació Jaume Bofill.
- Centre d'Estudis de Planificació (1989); "Els serveis a les empreses a la regió metropolitana de Barcelona" a **Barcelona econòmica**, n.º 4.
- Cheshire, Paul i Hay, Dennis (1986); "Problemas de declive y crecimiento en las ciudades de Europa" a **Estudios Territoriales**, n.º 19.
- Costa, Alex; Guell, Xavier i Parellada, Martí (1989); "Economia i territori vers un model de creixement equilibrat?" a Jornades sobre present i futur de l'economia catalana, **Revista Econòmica de Catalunya**.
- Costa, Maria Teresa i Trullén, Joan (1987); **Décentrement productif et diffusion industrielle**, presentat al Tunis International Symposium New Approaches to Industrialization.
- Esteban, Manuel (1989); "Distribució geogràfica de la mobilitat per treball a la regió metropolitana de Barcelona. Anàlisi dels mercats de treball" a **Revista Econòmica de Catalunya**, gener-abril.
- Oliver, Josep; Busom, Isabel i Trullén, Joan (1989); **Estimació de la renda familiar disponible per càpita de Barcelona, els seus districtes i els 27 municipis de la CMB (1985)**, Barcelona, Ajuntament de Barcelona / IEMB, 2a. ed.
- Instituto del Territorio y Urbanismo (1988); **Areas metropolitanas en la crisis**, Madrid, MOPU.
- Ministerio de Economía y Hacienda (1990); **Plan de Reconversión Regional y Social de España 1989-1993**, Madrid.
- Oliver, Josep i Trullén, Joan (1990); **El PIB de Barcelona. Estimació del Valor Afegit Brut per branques d'activitat de la ciutat de Barcelona i l'Àrea Metropolitana (1985)**, Vols I i II, primer informe. Conclusions Preliminars. Departament d'Economia Aplicada de la UAB.
- Pasqual, Joan i Trullén, Joan (1988); "Algunas consideraciones sobre la lógica de los distritos industriales: relevancia de los mercados irregulares" a **Quaderns**, IEMB-Departament d'Economia Aplicada UAB, 88/02.
- Piore, M. i Sable, Charles. (1984); **La segunda ruptura industrial**, Madrid, Alianza Ed. 1990.
- Piore, M. (1989); **Work, labor and action: Work Experience in a system of Flexible Production**, MIT, Departament d'Economia Aplicada de la UAB. (mimeografiat).
- Pola, Gian Carlo (1990); **Finances of Italian Metropolitan Areas: the Case of Milano**, Barcelona a Symposium on the Treasury of Large Metropolitan Areas, Barcelona (mimeografiat).
- Sabel, Charles (1988); "The Reemergence of Regional Economies" a **Papers de Seminari** n.º 29-30.
- Scott, Allen, J. i Storper, Michael (1986); **"Production, Work, Territory. The geographical anatomy of industrial capitalism"**, Boston, Allen & Unwin.
- Scott, Allen J. (1988); **New Industrial Spaces. Flexible Production Organization and Regional Development in North America and Western Europe**, London, Pion limited.

BIBLIOGRAFIA

Sengenberger, Werner i Loveman, Gary (1988); "Smaller Units of Employment. a Synthesis Report on Industrial Reorganization in Industrialised Countries", **International Institute for Labour Studies Discussions, Papers**, DP/3/1987 (rev. 1988).

Trullén, Joan; Matas, Anna; Oliver, Josep; Ferran Lluís, Puig, Enric i Santigosa, Angels (1987); **Barcelona frente a la crisis. Reestructuración productiva, reconstrucción urbana y política económica municipal (1979-1986)**, European Federation for Economic Research IEMB, Departament d'Economia Aplicada de la UAB.

Trullén, Joan (1988); "Barcelona entre fordismo y la segmentación", Comunicació, **Congrés Internacional sobre la Teoría de la Regulación**, Barcelona juny 1988.

Trullén, Joan; Matas, Anna; Oliver, Josep; Ferran, Lluís; Puig, Enric i Santigosa, Angels (1989); "Canvi

econòmic durant la crisi a l'àrea metropolitana de Barcelona: una aproximació territorial" a **Revista Econòmica de Catalunya**, n.º 10.

Trullén, Joan (1989); "Pactos sociales: una opción de futuro para la política económica española de los años noventa", Madrid a **Libro Marrón**, Circulo de Empresarios.

Trullén, Joan (1990a); "Caracterización de los distritos industriales", a Velarde, Juan; García Delgado, J.L. y Pedreño, Andrés (ed.), **La industria española y mercado de trabajo**, Madrid, Economistas libros.

Trullén, Joan (1990b); "Las características generales del modelo de crecimiento a partir de 1960" Parellada' Martí (dir.) a **Estructura Econòmica de Catalunya**, Madrid, Espasa Calpe.

████████████████████

APROXIMACIÓ A L'IMPACTE DE L'ACTA ÚNICA
EUROPEA EN EL SEU SISTEMA PRODUCTIU
El Paper de Barcelona i La Competitivitat
de Catalunya

MANUEL DE FORN

Comissionat del Pla Estratègic, Econòmic i Social - Barcelona 2000

JOSEP MA. PASCUAL

Adjunt al Comissionat del Pla Estratègic, Econòmic i Social - Barcelona 2000

Introducció

1. L'economia espanyola davant la CEE.

- 1.1. L'impacte del mercat internacional en el sector industrial espanyol.
- 1.2. Els avantatges i perills de la inversió estratègica.
- 1.3. L'especificitat de l'economia espanyola en l'àmbit comunitari.

2. Les perspectives de Catalunya en l'economia comunitària.

- 2.1. L'impacte del mercat únic en el sector industrial català.

- 2.2. Els primers efectes de l'adhesió.
- 2.3. L'economia catalana davant el mercat únic.
- 2.4. El futur de l'economia de Catalunya

3. L'estratègia competitiva de Barcelona.

- 3.1. L'àrea econòmica de Barcelona i la seva importància estratègica per Catalunya.
- 3.2. L'impacte de l'Acta Única en el sector industrial i econòmic de la ciutat.
- 3.3. Característiques del creixement econòmic de Barcelona.
- 3.4. Les recomanacions per millorar la competitivitat dels sectors industrials de la ciutat.
- 3.5. Prioritats per l'actuació de l'Ajuntament.

APROXIMACIÓ A L'IMPACTE DE L'ACTA ÚNICA EUROPEA
EN EL SISTEMA PRODUCTIU

El Paper de Barcelona i La Competitivitat de Catalunya

Introducció

Aquest treball és un avanç de l'anàlisi que s'està desenvolupant per anticipar quin serà l'impacte econòmic de l'Acta Única Europea, sobre els principals sectors productius i en especial el sector industrial de Catalunya i la Regió Metropolitana de Barcelona, a fi d'identificar elements i mesures útils per elaborar les estratègies i polítiques d'adaptació adients.

Interessa, sobre tot, identificar el procés de creixement econòmic de la ciutat de Barcelona i el seu paper en la transformació i modernització de l'estructura productiva, no sols de la ciutat sinó del conjunt de l'economia catalana. Es tracta, també, d'avaluar els seus efectes i les estratègies de futur, en la perspectiva de millorar la competitivitat de Catalunya davant el mercat únic de 1993.

De les dades i la seva anàlisi es dedueix l'estreta relació entre l'economia de Barcelona i la seva conurbació urbana i la de Catalunya. Bàsicament el paper de motor central per l'àrea de Barcelona en tota l'economia catalana.

1. L'economia espanyola davant la CEE

Abans de descriure la situació econòmica de Catalunya i de l'àrea de Barcelona és del tot necessari contemplar, encara que molt sintèticament, les coordenades del previsible impacte econòmic de l'entrada en vigor de l'Acta Única el 1993, doncs és de l'entorn espanyol i de l'acció del govern de l'Estat des d'on es prendran les decisions macro-econòmiques que incidiran en el procés d'integració europea de l'economia en tot el territori espanyol.

1.1. L'impacte del mercat internacional en el sector industrial espanyol

En els darrers mesos de 1990 va aparèixer una edició especial de l'estudi: Social Europe (1), realitzat per les direccions generals d'assumptes econòmics i financers, d'ocupació i relacions industrials i afers socials de la Comissió de Comunitats Europees, sobre el futur impacte del mercat únic del sector

industrial, tant a nivell del conjunt de la CE com per cadascun dels estats membres.

Les conclusions de l'estudi, si bé està basat en les dades econòmiques de 1985, 1986 i 1987, avui encara tenen molt d'interès, malgrat l'etapa d'expansió de l'economia en el període 1987-1990.

Per mesurar l'impacte, els autors vàrem identificar 40 sobre un total de 120 sectors industrials com els més afectats per l'Acta Única. Els principals criteris que es van utilitzar van ser:

- 1) Nivell de barreres no tarifàries. Establert amb instruments per mesurar el grau de protecció dels sectors. (estàndards, formalitats, fronteres, etc.).
- 2) Nivell de penetració d'importacions intra-comunitàries, utilitzant com a indicador el % de demanda interna coberta per les importacions intra-comunitàries.
- 3) Dispersió de preus per productes entre els estats membres per a descriure la fragmentació del mercat europeu.
- 4) Identificació dels sectors en què l'ampliació del mercat pot conduir a una reducció de costos per a les firmes europees.

D'aquests criteris els nivells de barreres no tarifàries i el de dispersió han estat els més decisius.

Els 40 sectors identificats per Espanya han estat classificats de la següent manera:

Vint-i-quatre han estat considerats en perill, amb un gran risc per la pèrdua de competitivitat en un futur immediat:

- 1) indústria del vidre;
- 2) fabricació de productes químics bàsics;
- 3) altres productes químics per a la indústria agrària;
- 4) fabricació de productes farmacèutics;
- 5) construcció de grans dipòsits i caldereria pesada;
- 6) construcció de màquines agrícoles i tractors agrícoles;

- 7) construcció de màquines per a treballar els metalls, la fusta i el suro, eines, equips i recanvis per a màquines;
- 8) construcció de màquines per a les indústries tèxtil, cuir, calçat i vestit;
- 9) construcció de màquines i equips per a mineria, construcció i altres obres públiques, siderúrgia pesada i d'elevació i manipulació;
- 10) fabricació d'òrgans de transmissió;
- 11) material de tractat de fusta, paper i cuir;
- 12) construcció de màquines d'oficina i ordinadors;
- 13) fabricació d'aparells i equips de radiocomunicació, radiodifusió i televisió;
- 14) fabricació de llums i material d'il·luminació;
- 15) construcció de material ferroviari;
- 16) construcció, reparació i manteniment d'aeronaus;
- 17) fabricació de material mèdico-quirúrgic;
- 18) pastes alimentàries;
- 19) fabricació de cervesa i malta cervesera;
- 20) indústria d'aigües minerals, aigües gasoses i altres begudes refrescants;
- 21) laboratoris fotogràfics i cinematogràfics;
- 22) construcció de màquines i aparells per a les indústries alimentàries, químiques, del plàstic i del cautxú;
- 23) fabricació d'aparells i equips de telecomunicació,
- i 24) fabricació de material elèctric d'utilització i equipament.

Vuit sectors tenen una posició equilibrada, i per tant no els afecta gaire el mercat únic. Aquests sectors són:

- 1) fabricació de fils i cables elèctrics;
- 2) fabricació d'aparells electrodomèstics;
- 3) recanvis de vehicles automòbils;
- 4) construcció naval, reparació i manteniment de vaixells;
- 5) indústria del cacau, xocolata i productes de confiteria;
- 6) indústria del cotó i les seves barreges;
- 7) indústria de tapissos;
- i 8) fabricació de bijuteria.

Vuit sectors forts que poden gaudir d'una expansió dels seus mercats. Aquests són:

- 1) productes ceràmics;
- 2) vins i caves;
- 3) indústria de la llana;
- 4) indústria del calçat;
- 5) confecció;
- 6) articles del cautxú;
- 7) articles de paraments de la casa,
- i 8) joguines, jocs i articles d'esport.

A nivell qualitatiu la panoràmica que es dibuixa pel sector industrial no és gaire optimista, doncs:

1) El principal factor de competitivitat és el cost de treball. En 1985 era un 46% inferior a la mitjana europea.

2) Els sectors considerats com els més competitius són sectors que es basen en la utilització massiva de mà d'obra. Això pot significar una inadequació en una economia que tendeix a incrementar la inversió necessària per lloc de treball.

3) En un estudi realitzat (2) en l'any 1987 pel Ministeri d'Indústria i Energia sobre les possibilitats dels diferents sectors industrials davant el repte comunitari. En l'estudi es van diferenciar els sectors de demanda forta, mitjana i feble, en funció al seu creixement/decreixement del seu percentatge sobre el total del producte industrial. Els sectors amb demanda forta són: construcció aeronàutica, les màquines d'oficina i ordinadors, el material electrònic, instruments de precisió i la indústria química i farmacèutica. Els de demanda mitja són: cautxú i plàstics, automòbils, maquinària i equip mecànic, material ferroviari, alimentació, begudes, tabac, refinats de petroli i paper. Entre els sectors de demanda dèbil destaquen: siderúrgia, metalls (no de ferro), construcció naval, productes metàl·lics, fusta, suro, tèxtil, cuir, calçat i vestit.

Els sectors de demanda forta són els relacionats de manera més directa amb les noves tecnologies.

Cal ressaltar que els sectors de demanda forta són els que a través de l'estudi de la CE poden ser considerats en bona part en perill a Espanya. Els sectors més competitius a Espanya tenen en general una demanda dèbil a nivell europeu però també espanyol.

4) Els sectors basats en la utilització de les tecnologies punteres, es troben de moment entre els sectors en perill. Això és conseqüència que Espanya té un potencial tecnològic molt feble. La inversió en I+D és de les més baixes d'Europa (3).

	% despesa en I+D/PIB	Diplomats dedicats a I+D per 100.000 hab. (1983)
Espanya	0,6	26
Portugal	0,4	21
Itàlia	0,9	71
Bèlgica	1,5	—
França	1,8	136
Països Baixos	2,0	—
Regne Unit	2,2	—
Alemanya	2,5	198

5) La inversió estrangera s'ha incrementat substancialment en els darrers anys, de 280 mil milions el 1985 a 1.247 el 1989. El percentatge d'inversions realitzades en els països de la CE passa del 34,3% el 1982 a 51,9% el 1989 segons l'informe del Banc de Bilbao-Vizcaya (4). La inversió estrangera ha vingut a compensar el dèficit en la balança comercial i aquesta inversió està incidint positivament en els sectors d'alta tecnologia en els quals les firmes espanyoles tenen una escassa i poc competitiva presència.

1.2. Els avantatges i perills de la inversió estratègica

L'estudi econòmic de l'OCDE per Espanya de desembre del 1990, demostra que la inversió estrangera directa a les indústries manufactureres s'ha concertat en els sectors en què les economies d'escala juguen fort (automòbil, productes alimentaris, paper, productes químics) o bé els que utilitzen tecnologies punta.

El dit estudi assenyala també que les indústries en què la presència d'inversions estrangeres ha estat reforçada han tingut un creixement de la productivitat força superior a la mitjana.

En aquest sentit la inversió estrangera constitueix realment una contratendència a la projectiva dels sectors en declivi efectuada per l'estudi de la CE. Les inversions estrangeres jugarien un paper important en la millora de la competitivitat dels sectors industrials localitzats a Espanya.

No podem oblidar tampoc en aquesta perspectiva que la inversió estrangera, que realment incideix en la millora de la competitivitat és aquella en què les explotacions industrials són integrades i s'articulen amb els sectors ja existents. Quan les empreses estrangeres només pretenen guanyar una quota del mercat espanyol, aporten, com a element negatiu, l'increment de la dependència tecnològica i per tant els pagaments exteriors d'assistència tècnica, patents, dissenys i marques, i no es produeix cap transferència de coneixements cap a professionals i empreses autòctones o estrangeres localitzades en el territori espanyol. El resultat és que els beneficis inicials d'aquesta inversió poden convertir-se en elements negatius.

En aquest sentit la taxa de cobertura de la balança tecnològica espanyola (ingressos i pagaments per assistència tècnica, patents, disseny i marques) respecte a la CE, només és d'un 12,9% i un 19,3% respecte als E.U.A. i 13,3% respecte al Japó. (*)

Es tracta, doncs d'atraure aquelles inversions les funcions de les quals s'ubiquin en el país i s'integrin en els seus sectors productius. Sobretot és fonamental atraure les empreses estrangeres que es localitzen en el país receptor per competir en els mercats internacionals. Per aquesta atractivitat calen tres instruments: una bona xarxa d'infraestructures, important presència del sector i inversions amb I+D i sobretot la qualificació de la força de treball.

(*) Dades de l'informe de E. Giraldez. «Balanza tecnològica e inversió estrangera». (1991). (Material fotocopiado).

Distribució sectorial de les inversions estrangeres directes (en milers de milions de Ptes.)

	1980/84	1985	1986	1987	1988	1989
Sector manufactures i indústria extractiva	98 (63,4)	177 (63,3)	246 (61,4)	382 (52,6)	311 (36,9)	522 (41,9)
Comerç i turisme	25 (16,2)	39 (14,0)	62 (15,3)	138 (18,9)	104 (12,4)	180 (14,4)
Sector finances	21 (13,7)	50 (17,8)	77 (19,3)	177 (24,4)	365 (43,3)	466 (37,4)
Altres	10 (6,5)	14 (4,9)	16 (4,0)	29 (4,1)	63 (7,4)	79 (6,3)
Total	154	280	401	727	843	1.247
Total d'inversions estrangeres directes:						
% sobre PIB	0,7	1,0	1,3	2,0	2,1	2,8
% s/inversió fixa empreses	4,3	6,5	8,0	11,7	11,4	14,2

Font: Quadre elaborat per OCDE (1991) amb dades de la Secretaria d'Estat de Comerç.

Cal tenir en compte també, per la competitivitat de l'economia espanyola i del sector industrial en particular, la preocupant tendència de la inversió estrangera a «localitzar-se» en el sector financer, que ha passat, en només un any, de captar el 55,7% del total de la inversió el 1985, fins a un 63,9% el 1989 (5).

1.3. L'especificitat de l'economia espanyola en l'àmbit comunitari

L'intens procés de transformació de l'economia en general i en particular el fet que Espanya s'incorpori de manera accelerada al que s'anomena una economia de serveis, obliga, encara que sigui breument, a sistematitzar l'especificitat de l'economia espanyola identificant els principals reptes:

- a) La posició econòmica inferior a la mitjana de la CE. El PIB per càpita a Espanya correspon al 75% de la mitjana de la CE (6).
- b) Un important sector de població, en comparació a la CE, empleat en l'agricultura. En el marc de la CE tota opció tendent a l'increment de la productivitat es troba amb dificultats donada l'existència d'excedents en gairebé tots els sectors agrícoles. Es planteja, doncs, amb urgència el

canalitzar adequadament vers altres sectors productius l'excedent de mà d'obra i cercar nous mercats pels productes agrícoles.

c) Importants desequilibris, agreujats amb l'adhesió a la CE, de la balança comercial amb els països comunitaris, que ve compensada en part per l'increment de les inversions estrangeres.

d) El creixement acumulat del PIB en el període 1987-1989 ha estat més alt que qualsevol dels països de la CE.

e) La rendibilitat de la inversió està excessivament relacionada amb el cost de la força de treball.

f) Molt baixa renovació tecnològica i inversió pública i privada en I+D.

g) La dimensió de les empreses espanyoles és molt més reduïda que la mitjana de la CE. Destaca, a més, l'absència d'empreses grans. Així per exemple l'INI, pres com un conjunt, ocuparia tan sols el lloc 25 d'Europa (7).

h) El dèficit públic sobre el PIB és reduït en comparació als països de la CE.

i) Espanya té un dèficit d'infraestructures d'accessibilitat, les quals no es corresponen a la seva situació econòmica.

j) Les despeses socials públiques es troben al voltant de 6 punts per sota de la mitjana de la CE.

k) El desavantatge competitiu més important cara al mercat únic, i que els seus efectes ja es deixen sentir ara, és el dèficit de la qualificació dels recursos humans. La important progressió de les ofertes de treball no satisfetes està tenint una forta importància negativa en la producció espanyola efectiva i potencial.

El desajust entre l'oferta i la demanda de treball cal relacionar-la amb les noves exigències de qualificació de la força de treball, en bona part conseqüència de que gairebé el 70% de les empreses espanyoles, l'any 1989, han introduït noves tecnologies.

Aquesta deficiència és clau per atraure les inversions susceptibles de difondre i accelerar en el nostre entorn el progrés tècnic i la competitivitat internacional.

El *World Economic Forum* i l'*International Institute for Management*, han fet, durant l'any 1990, una enquesta als 1.500 principals empresaris mundials. A l'informe es treu com a conclusió que Espanya és un dels

països menys competitius dels 22 del món que s'han estudiat. Pel que fa a la qualificació dels treballadors som el número 21. En quant a motivació laboral estem a la cua, com també en la qualitat dels productes.

2. Les perspectives de Catalunya en l'economia comunitària

Catalunya en la perspectiva del mercat únic tindrà una més gran importància com a unitat econòmica (8). La competitivitat de la indústria i els serveis es mesurarà preferentment a escala regional, doncs els aspectes macroeconòmics, que abans eren competència dels governs dels estats, tendiran a una creixent homogeneïtzació en tota la CE i la microeconòmica, pròpia de les regions, serà una temàtica emergent.

Catalunya respecte a Espanya té un pes molt important. Aporta el 19,3% del valor afegit brut i el 16,9% de l'ocupació. Però sobretot és la indústria el sector en què l'aportació catalana és més notable. La producció industrial catalana representa l'elevada xifra del 23,2% del total espanyol (9). La incidència de Catalunya en el sector serveis és més reduïda; representa un 18,5% del total espanyol.

Aquestes xifres ens indiquen que l'impacte del mercat únic en el sector industrial serà molt més significatiu a Catalunya que en la resta d'Espanya.

Inadequació de l'oferta i demanda del mercat de treball

	1986	1987	1988	1989
Ofertes d'ocupació no satisfetes (en milers)	147	161	190	201
% sobre total d'ofertes	24	25	26	27
% d'empreses adoptant noves tècniques	—	30	46	62
% d'empreses per les quals la millora és insuficientment qualificada	—	—	—	66

Font: Ministeri de Treball i Seguretat Social i OCDE.

2.1. L'impacte del mercat únic en el sector industrial català

L'adaptació Catalunya dels paràmetres de l'estudi de la CE sobre el sector industrial espanyol, a base de les dades del cens industrial de Catalunya de 1988, dona els següents resultats (10):

Els sectors en perill, de la mateixa manera que en el cas espanyol, són els que tenen una demanda forta en l'economia europea i són els que estan més relacionats en la renovació tecnològica.

El creixement de l'economia europea, espanyola i catalana des del 1987 ha permès la subsistència i

fins i tot el creixement de sectors poc dinàmics que difícilment es podran mantenir en una etapa menys expansiva.

Sectors industrials en:		
Perill		
sectors	empreses	treballadors
24	4.294	96.073
Equilibri		
sectors	empreses	treballadors
7	6.043	153.352
Competitius		
sectors	empreses	treballadors
8	5.065	78.494

2.2. Els primers efectes de l'adhesió

L'1 de gener de 1986 es va produir l'adhesió d'Espanya al mercat comú. Els efectes més importants de l'adhesió a Catalunya són (11):

Els sectors més afectats pel declivi previsible són:

	Nº Empreses	Nº Treballadors
Química bàsica	576	19.659
Fabricació material elèctric	415	18.627
Fabricació llums i il.luminació	1.022	7.313
Fabricació ràdio i TV	160	6.559
Construcció maquinària metall	366	5.441
Vidre	318	5.164
Construcció maquinària tèxtil	217	4.207
Construcció material ferroviari	77	4.108
Indústria aigües i begudes refrescants	153	3.889

1) L'entrada a la CE ha produït un augment significatiu del dèficit comercial de Catalunya, que va pujar de 414 mil milions el 1985 a 634 mil milions el 1986. L'any 87 el dèficit va ser de 778.515 milions. El 1988 ja superava el bilió de pessetes i l'any 1989 era de 1.344 milions.

Sectors	Total Mòn			CEE			CEE/ Mòn
	Millions pessetes	%	% Variació 1986/85	Millions pessetes	%	% Variació 1986/85	%
Productes agrícoles	208.263	14,2	19,4	77.841	10,0	140,4	37,3
Productes minerals	187.056	12,8	-44,9	9.075	1,2	30,6	4,8
Tèxtil	83.059	5,7	25,5	46.842	6,0	55,8	56,4
Pell, cuir	40.417	2,7	14,5	15.560	2,0	22,2	38,5
Fusta,suro	10.400	0,7	15,9	3.845	0,5	46,3	36,9
Paper,arts gràfiques	56.682	3,9	75,1	29.736	3,8	42,5	52,4
Químic	306.834	21,0	28,7	220.748	28,4	34,2	71,9
Material construc.	18.598	1,2	29,2	15.808	2,0	29,1	85,0
Siderometal.lurgic	525.653	39,9	53,8	342.724	44,1	53,4	62,2
Productes metàl.lics bàsics	92.412	6,3	61,3	80.894	10,4	77,3	87,5
Transformats metàl.lics	433.241	29,6	52,3	261.830	33,7	47,2	60,4
Diversos	25.794	1,9	26,1	14.222	1,8	42,4	55,1
TOTAL	1.462.756	100	14,4	776.405	100	13,8	53,0

Font: Patronat Pro Europa. Catalunya a la Comunitat Europea

Imports de la CEE (en M de ptes.)			Saldo comercial amb la CEE	
Any	Total	% s/Total Imports	Total	% Sobre Saldo Total
1984	456.923	38,0	- 86.039	19,6
1985	521.916	40,8	- 70.857	17,1
1986	776.410	53,6	- 285.613	46,0
1987	1.019.592	58,7	- 417.322	53,4
1988	1.258.782	59,4	- 553.488	23,0

2) La variació més forta es va produir en les importacions de països comunitaris que van passar de representar, el 1985, del 40%, al 54% el 1986. En 1989 les importacions a la CE han seguit augmentant i han arribat a constituir el 60,4% del total d'importacions.

Aquest increment elevat fou molt superior a l'augment de les exportacions a la comunitat que va arribar només 7 punts sobre el total. La taxa de cobertura de les exportacions amb la CEE en 1985 era de 86,4% i es va reduir l'any 1986 al 63,2%. El 1989 la cobertura era solsament del 52%.

3) Les importacions més importants provinents de la CE s'han produït en els sectors químics i dels transformats metàl·lics que varen concentrar més del 62% de les importacions totals. Del quadre següent observem la coincidència entre els sectors en perill i els que han tingut un increment més important en les importacions.

Inversions estrangeres directes a Catalunya (Milers de dòlars)

	Inversions a Catalunya	% Sobre el Total d'Espanya
1985	303.832	26,2
1986	586.008	25,3
1987	963.433	26,5
1988	1.280.475	21,8

Font: Banc d'Espanya i E. Giraldez (1991)

4) Les dades sobre l'evolució de les importacions de la CE i el saldo comercial en els darrers anys parlen per si mateixes (12).

5) A Catalunya, encara més que en el conjunt d'Espanya, la inversió directa estrangera ha estat molt important, xifrant-se en 1.280.475,5 milers de dòlars el 1988, xifra que representa el 21,8 del total espanyol. La inversió de procedència estrangera ha estat, la següent en els darrers anys:

A partir de la procedència geogràfica de la inversió estrangera en l'últim any es comprova la consolidació de la CE com a principal font de les inversions.

	Catalunya	Espanya
CE	56,3	55,0
Suïssa	5,5	6,1
Japó	3,5	1,6
USA	2,2	4,0

Font: Joan Clavera. (1991).

6) El sector serveis ha estat menys afectat en relació a l'adhesió al Mercat Comú. En canvi s'ha de destacar la gran importància que està adquirint en l'estudi tot el sector de serveis a les empreses, tant per la seva situació de millora de la competitivitat de la indústria, com per la seva capacitat d'atraure les inversions estrangeres i les seues d'empreses i organismes internacionals (13).

2.3. L'economia catalana davant el mercat únic

Catalunya té la seva economia plenament interconnectada amb el conjunt de l'estat espanyol. Les vendes de les empreses catalanes a Espanya constitueixen el 89,4% del total, i el que és més important, aquest percentatge s'ha elevat amb l'entrada en el mercat comú. En termes percentuals, Catalunya ha comprat més a l'exterior, però amb les seves vendes, les empreses catalanes s'han refugiat molt més en Espanya.

% Compres i vendes de les empreses Catalanes

Fora d'Espanya	% Sobre Total	
	1985	1988
Compres fora d'Espanya	22,15	27,17
Compres a Espanya	77,85	72,82
Vendes a Espanya	88,86	89,42
Vendes fora d'Espanya	11,14	10,58

Font: Generalitat de Catalunya i M. Perellada (1991)

L'increment del saldo comercial negatiu amb la CEE indica que la majoria dels empresaris catalans no tenen estratègies exteriors, ni quan l'economia catalana està en etapa de creixement. Hi han dos fets més que reforcen aquesta tesi. El primer és el baix nivell d'empreses catalanes amb establiments a l'estranger (2,5% del total) (14). El segon és la constatació de que el grup d'empreses amb més de 30 anys d'existència a Catalunya no tenen, en un 30%, cap relació amb altres països. Així mateix la major part d'empreses amb menys de 15 treballadors no mantenen relacions comercials amb d'altres països (15).

Catalunya ha estat, i és, el «nord» industrial i avançat de l'estat espanyol, les empreses catalanes encara estan jugant avui aquest rol, de manera important. El perill es troba en què el mercat únic, i la desaparició de les barreres aranzelàries, porti a una reorientació de les compres de les economies regionals espanyoles vers els productes industrials no catalans, per ser més competitiu i, en aquest cas, que l'empresariat català no reaccionï introduint-se al mercat europeu

donada la seva carència d'estratègies dirigides a l'exportació.

El perill esmentat es fonamenta en les dades citades anteriorment. Els sectors amenaçats de declivi pel mercat únic són els sectors industrials amb més alta demanda en l'economia europea i més sensibles a introduir les noves tecnologies en els processos productius. Però aquesta no és l'única font de preocupació per l'economia catalana davant el mercat únic, sinó que n'hi ha d'altres d'entre les quals destaquem:

1) L'economia catalana, malgrat la seva bona adaptació a la sortida de la crisi, com indica la taxa anual d'evolució del PIB, que ha significat una acumulació mitjana del 5% a l'any, ha perdut posicions respecte a l'economia comunitària. Catalunya, que durant els anys 1964-1975 havia tingut un PIB per habitant superior a la mitjana europea, el 1989, es troba en una posició inferior en 5,3 punts (prenent CEE=100, Catalunya=94,7). La pèrdua de posicions és conseqüència del reduït creixement del valor afegit que introdueix els productes que fabrica.

2) Catalunya ha perdut lleugerament pes específic en l'economia espanyola.

a) L'economia catalana ha tingut, durant els anys 1986-1989, una taxa de creixement anual i acumulatiu superior a la mitjana espanyola. Però l'esmentada taxa no ha estat superior a la de Balears, ni a la de regions com la Comunitat Valenciana, Múrcia, Canàries i Aragó, i ha estat igual a Navarra i La Rioja.

b) Si fem una anàlisi per sectors Catalunya ha crescut més que la mitjana espanyola en el camp industrial i de la construcció, i ha experimentat un creixement igual en el de serveis. No obstant, preocupa la pèrdua de valor afegit (brut) en el sector industrial, que passa d'una participació sobre el total espanyol del 25,76% el 1979 al 20% el 1989.

Evolució del PIB per comunitats autònomes

	1986	1987	1988	1989	Taxa anual acumulada
Andalusia	2,0	6,2	6,7	5,1	4,9
Aragó	4,1	6,1	5,0	5,0	5,1
Astúries	-0,4	3,2	3,5	5,2	2,9
Balears	6,2	5,8	7,8	3,8	5,9
Canàries	5,5	6,6	7,4	2,4	5,5
Cantàbria	2,5	4,2	5,8	6,4	4,7
Castella-La Manxa	0,3	5,5	5,2	6,2	4,3
Castella-Lleó	0,4	6,1	5,9	3,8	4,0
Catalunya	3,8	5,3	5,4	5,6	5,0
Extremadura	0,8	5,0	5,4	4,5	3,9
Galícia	1,9	4,1	5,2	5,0	4,0
Madrid	3,9	4,6	4,0	5,8	4,6
Múrcia	3,5	5,8	6,3	6,0	5,4
Navarra	3,1	5,9	5,2	5,9	5,0
Euskadi	1,5	3,0	4,5	5,7	3,7
La Rioja	2,5	5,4	6,3	5,9	5,0
Comunitat Valenciana	4,7	5,4	6,6	4,9	5,4
TOTAL	4,0	5,2	5,5	5,2	4,7

Font: Fundació Fies. Papeles de Economía núm. 45. (1991)

c) El valor afegit de Catalunya és lleugerament superior a la mitjana espanyola. Hi ha 8 comunitats autònomes, exceptuant Ceuta i Melilla, que presentaven un valor superior.

Cal subratllar la baixa participació catalana en sectors tan importants per l'economia actual com són els de transports, comunicacions, ensenyament i sanitat.

Valor afegit net

Catalunya	88,0%
Balears	89,1%
Extremadura	89,8%
Madrid	88,8%
Múrcia	89,0%
Navarra	88,2%
La Rioja	89,1%
València	89,0%
Espanya	88,3%

Font: Banc de Bilbao. 1990.

d) Catalunya, pel que fa a la renda familiar disponible per persona, és la segona regió espanyola per darrera de les Balears, però el creixement mitjà anual real durant els anys 1983-1987 ha estat de l'1,3% inferior a la mitjana d'Espanya, que ha estat de l'1,9% (16).

3) Com a dada significativa de la perspectiva de l'articulació de la producció catalana amb els processos d'innovació tecnològica, cal indicar la baixa incidència de les despeses catalanes en I+D (0,38% sobre PIB) que són més baixes que la mitjana espanyola (0,6% sobre PIB) (17) en bona part conseqüència de l'escassa aportació del sector públic a Catalunya.

Despeses en I+D	(Distribució en %)	
	Espanya	Catalunya
Sector Públic	80,7	39
Sector Privat	19,3	61

Font: Escorsa, P. i Solé, F. (1988).

Catalunya, en comparació amb els països de la CE, ocuparia tan sols una posició lleugerament superior a Grècia pel que fa a les despeses d'I+D.

% I+D Sobre PIB	
CE	100
Alemania	134
França	113
Regne Unit	120
Països Baixos	107
Bèlgica	72
Dinamarca	60
Itàlia	59
Irlanda	41
Espanya	23
Portugal	18
Catalunya	12
Grècia	11

Font: STRDE (1987) en base a dades de 1984. E. Escámez (1991).

4) El sector industrial català ha estat considerat per A. Petitbó (18), actual Director General del Ministeri d'Indústria del Govern de l'Estat, com a fràgil, donat el pes específic dels sectors tradicionals no relacionats amb les noves tècniques productives com ara la informàtica, les màquines-instruments, els nous materials, la biotecnologia i les telecomunicacions. Però també per la inexistència d'una estratègia de diferenciació del producte a partir d'un projecte que combini la inversió autòctona amb l'estrangera. I, a més, per la insuficient atenció a les inversions públiques en infraestructures, sòl industrial i tecnologia. L'escassa articulació entre indústria i comerç és un dels altres elements assenyalats.

5) El minifundisme empresarial ha estat considerat, moltes vegades, com una de les causes de la fragilitat de l'economia catalana. Però en una etapa econòmica en què com a conseqüència de la constant innovació tecnològica es tendeix a l'especialització flexible i a la descentralització productiva, el «minifundisme» no és un problema per si mateix, al contrari, les dimensions reduïdes poden afavorir els processos de renovació productiva.

El veritable problema es produeix quan coincideix una situació d'empreses petites i absència d'innovació. Aquest és, malauradament, el que es produeix a Catalunya on hi ha una escassa inversió en I+D en les empreses de més de 50 treballadors, les quals formen el 51% de les empreses existents.

Evolució del % de treballadors ocupats per grandària de les empreses

Interval	1985	1987
1 - 5	14,9	15,3
6 - 25	23,0	25,1
26 - 100	21,6	21,9
101 - 500	21,1	20,6
> - 500	19,4	17,1

Font: COCINB i Esteve Sanromà (1991).

6) Ja s'ha destacat la importància de la inversió estrangera i de la provinent, en particular, de la CE a Catalunya, que es dirigeix, en bona part, vers els sectors considerats en perill de declivi i incideix positivament en la seva competitivitat. Aquest és un fet important i positiu, però en observar la balança tecnològica, respecte a la CE, la taxa de cobertura, cada any és més reduïda.

Així mateix, l'entrada de capital estranger en l'economia de Catalunya no ha determinat una projecció més gran de la producció exterior. Entre 1985 i 1989 la participació d'exportacions de béns respecte al PIB no només no augmenta sinó que disminueix. L'any 1985 Catalunya exportava el 17,5% del PIB. El 1989 aquesta qualitat s'havia reduït al 15% (19).

Evolució de la taxa de cobertura tecnològica a Catalunya amb la CE, EUA, Japó i Amèrica Llatina

	1979-86	1987	1988
CE	19	17	9
EUA	19	21	23
Japó	15,4	9	1
Amèrica Llatina	983	488	404

Ambdós fets permeten assenyalar que les inversions de les empreses estrangeres tenen com a objectiu prioritari el mercat local i espanyol. Això vol dir que ajuden a consolidar el paper de Catalunya com a nord industrial d'Espanya, però no incrementen gaire la competitivitat dels productes catalans respecte a l'estranger i tenen una incidència relativa en la renovació tecnològica del conjunt dels sectors productius, doncs la important tecnologia de fora no s'articula en el teixit productiu català.

2.4. El futur de l'economia de Catalunya

En la perspectiva de consolidar el paper de Catalunya a Espanya i evitar els perills de declivi, així com incrementar la competitivitat econòmica en l'Europa Comunitària, s'han elaborat, en uns casos, i sistematitzat en uns altres, les mesures comunes en els sectors productius que tenen una incidència directa en la millora del posicionament de l'economia catalana en el mercat únic de 1993, però sobre tot dels anys posteriors. Però abans cal fer unes breus consideracions.

2.4.1. Les bases d'una estratègia de futur de l'economia catalana

La política econòmica catalana està plenament lligada al desenvolupament de l'espanyola. S'ha pogut constatar l'articulació estatal de l'economia catalana i s'ha observat que l'evolució de l'espanyola i de la catalana ha estat pràcticament el mateix en el període 1974-1990, i les mesures que han estat favorables a l'economia espanyola també ho han estat per a la catalana, i viceversa. Però això no vol dir que hi hagin uns elements diferencials que són d'un particular

interès per a l'economia de Catalunya. Sobretot davant d'un fet completament nou com és la desaparició de les barreres aranzelàries.

Quan els sectors productius més competitius davant el mercat únic, són aquells que es basen en una utilització intensiva de mà d'obra, es pot generar una estratègia que prioritzi exegeradament el manteniment dels baixos costos de la força de treball i de l'índex dels preus de consum. Aquesta estratègia comporta també reduir i congelar la despesa pública inclosa la destinada a infraestructures i a formació del capital humà.

Evolució IPC

	Catalunya	Espanya	Diferencial
1985	9,4	8,8	0,6
1986	9,6	8,8	0,8
1987	5,8	5,2	0,6
1988	5,4	5,6	0,3
1989	7,2	7,0	0,2
1990 (nov.)	7,0	6,3	0,7

Font: INE.

Des d'aquesta perspectiva cal valorar l'enquesta a l'empresariat espanyol, realitzada per la revista L'Actualitat Econòmica (20), en la qual els empresaris majoritàriament consideraven que el principal factor de competitivitat eren els baixos costos de la força de treball en relació a la CE. El cost de la mà d'obra, a Espanya, és inferior en un 46% a la mitjana comunitària.

Si analitzem la situació a Catalunya, el cost de la mà d'obra és sensiblement superior a la mitjana espanyola.

Cost mà d'obra (1990)

Mitjana salarial espanyola:	132.265
Mitjana salarial catalana:	145.109

Font: INE i UGT.

És a dir, si s'implantés o es confirmés una estratègia basada en la reducció de costos i de preus, Catalunya

seria una de les regions menys beneficiades en la perspectiva del mercat únic.

És evident que la competitivitat es basa en el baix cost de la mà d'obra i dels preus dels productes, així com en una reduïda taxa dels beneficis. Però no podem oblidar que Catalunya ha de continuar essent el nord avançat de l'estat espanyol per mantenir la seva situació. Si vol avançar i acostar-se a Europa, li caldrà aplicar una estratègia destinada a incrementar el seu valor afegit en la producció. Això significa que les prioritats a Catalunya passen pels tres elements bàsics en què es fonamenta una economia avançada avui dia: les infraestructures d'accessibilitat i acollida, les inversions en I+D i la formació dels recursos humans. Aquesta prioritització significa neces-sàriament, però no exclusiva i majoritàriament, inversió pública.

Cal notar que l'evolució de l'índex de preus al consum a Catalunya té un diferencial de 0,7 punts respecte a la mitjana espanyola. Som la segona regió, després de Navarra, amb un IPC més alt.

Dels tres elements bàsics esmentats el més important és el que es refereix a la formació dels recursos humans. Una formació que cal que sigui altament qualificada i ha de ser, necessàriament, polivalent, perquè es pugui adaptar a través de les especificacions *ad hoc* als canvis en els processos productius. La formació del capital humà és la clau, perquè possibilita les inversions I+D i és el principal factor d'atractivitat, com ja hem assenyalat, per a les inversions estrangeres que realment volen aportar innovació al conjunt del sector productiu i volen localitzar-se a Catalunya per guanyar quotes del mercat espanyol, europeu o internacional en general.

D'altra banda, si bé Catalunya té importants dèficits en infraestructures (aeroport, fèrries i carreteres), els darrers projectes i sobretot els relacionats amb les olímpades de Barcelona, estan significat un important però insuficient pas endavant. La despesa en educació i benestar es manté pràcticament igual respecte al PIB, i com hem assenyalat, és la principal causa que quedin sense cobrir gran nombre d'ofertes de treball del mercat.

En definitiva, el futur de l'economia catalana davant la integració europea seria més esperançador si s'adoptés una opció de política econòmica que prioritzés la superació dels seus baixos nivells d'inversió en I+D, la millora de les infraestructures de transports i comunicacions, de la inversió en educació i serveis de benestar en general, l'adequada translació de l'estalvi cap a la inversió en la innovació i renovació del comerç.

Aquesta opció, com es dedueix de l'anàlisi del primer apartat, sembla que hauria de ser la millor per a Espanya a mitjà i a llarg termini. Sobretot si es té en compte que totes les previsions indiquen que els increments salarials seran ràpids, en la recerca d'equiparació amb la mitjana europea. A més, els estrangulaments de mà d'obra especialitzada poden portar a increments de salari per sobre de la mitjana i, per tant, a una pèrdua accentuada de productivitat.

2.4.2. La regió metropolitana de Barcelona: motor de l'economia catalana.

Parlar de l'economia catalana, i en particular dels seus sectors industrial i de serveis, significa parlar de la Regió Metropolitana de Barcelona (RMB).

La RMB comprèn un territori de 997,9 km² i una població de 4.324.290 habitants. La RMB està formada per una xarxa de ciutats «modernes» (21) que interactuen. És a dir, ciutats que han tingut un procés de creixement autònom respecte de la ciutat de Barcelona i bastant equilibrat si observem la presència de sectors industrials i de serveis, i les seves funcions d'ocupació, residència, oci, així com en la diversitat de la composició social de la població. Aquestes ciutats són individualitats urbanes (22) (Terrassa, Sabadell, Mataró, Granollers, Vilafranca del Penedès, Vilanova i La Geltrú), que constitueixen subcentres regionals i s'han configurat com a centres de serveis comarcals, tot i que progressivament aquest rol va desapareixent.

Aquesta xarxa de ciutats s'ha basat en uns potencials de desenvolupament endògens, però el centre de la regió, l'Àrea Metropolitana de Barcelona, és el princi-

pal motor i referència obligada per a les polítiques econòmiques, socials i urbanístiques de les altres ciutats.

El pes de les variables socio-econòmiques de la RMB respecte a Catalunya, com es mostra en el següent quadre, posa de manifest que la competitivitat econòmica de Catalunya, excepció feta de l'agricultura i el turisme, depèn de les estratègies a desenvolupar en la Regió I.

Impacte de la RMB a Catalunya

Població 1989	70,6%		
Superfície	10,2%	Terciari avançat	77,4%
		(Serveis a les empreses i finances)	
Llocs de treball	68,3	Inversions industr.	68,8%
		(1989)	
		Línies de telèfon	74,1%

2.4.3. Mesures i recomanacions per a millorar la competitivitat econòmica.

Les mesures parteixen de donar prioritat a una estratègia econòmica que tingui com a principal funció desenvolupar els temes de formació de recursos humans, d'infraestructures i d'I+D, així com al fet que probablement els seus efectes i la seva localització se centraran a la regió metropolitana, base del desenvolupament econòmic i humà de Catalunya.

2.4.3.1. Respecte a la inversió estrangera.

a) El sector públic ha d'aprofitar l'alt nivell d'inversions estrangeres i jugar un paper molt actiu per dirigir-les vers els sectors amb alts continguts tecnològics i importants efectes multiplicadors.

El rol que poden jugar les empreses públiques davant les firmes multinacionals és clau i tant per la seva capacitat de concertació d'inversions d'alt valor afegit com per la possibilitat d'atraure les inversions estrangeres dirigides a les infraestructures d'accessibilitat tecnològiques.

b) En tant que sigui possible interessa atraure firmes internacionals que treballin en tecnologia avançada i que utilitzin com a empreses subministradores les auxiliars de l'àrea barcelonina a efectes de multiplicar la renovació tecnològica d'un ampli sector de l'economia.

Aquesta atracció no implica exigir l'ubicació en els límits de Catalunya, ja que amb les modernes comunicacions el desenvolupament de la indústria auxiliar és tant o més clau que l'especifica instal·lació del montador central.

c) Cal donar importants facilitats a la localització d'empreses multinacionals en el parc tecnològic i polígons industrials de la RMB per aconseguir transferències tecnològiques que ajudin a la formació de noves generacions de tècnics i que incideixin en els processos de recerca universitaris.

d) Cal facilitar les inversions estrangeres en els sectors que tenen un desenvolupament assegurat, encara que no es tracti d'alta tecnologia, com poden ser les indústries del medi ambient o certs sectors de nous materials. També aquells sectors que tenen un medi de cultiu important donada la gran indústria auxiliar, la formació professional dels treballadors o les instal·lacions de proves. Un bon exemple n'és l'automòbil.

2.4.3.2. Respecte a la indústria autòctona

a) Aprofitar les amples xarxes comercials establertes en el conjunt de l'Estat per fer-ne un instrument que també serveixi a les empreses estrangeres que tinguin interès en el mercat espanyol i català.

b) Desenvolupar una estratègia activa de col·laboració entre el sector públic i el sector privat, per al desenvolupament de convenis d'I+D i d'aprofitament de la possible col·laboració entre organismes autòctons i estrangers.

c) Afavorir la disponibilitat de capital com a element decisiu pel creixement i la renovació, a través del foment de les societats de capital risc i de garantia

recíproca, per finançar els projectes innovadors i factibles.

d) Incentivar la fusió d'empreses tendent a incrementar la inversió per a la renovació tecnològica del seu aparell productiu.

e) Incrementar l'oferta privada i pública per a la informació i assessorament de l'empresariat espanyol sobre el mercat comú, les ofertes i possibilitats que ofereix la CE, l'Estat i la Generalitat.

f) Desenvolupar els centres de difusió i suport de noves tecnologies en les zones industrials, dirigits a difondre la tecnificació i els creixements entre les petites i mitjanes empreses.

g) Cal incrementar les inversions en I+D del sector públic i la localització d'empreses i entitats públiques en què la I+D sigui un element clau de la seva activitat.

2.4.3.3. *Recomanacions per als sectors econòmics*

Les recomanacions abans esmentades serveixen per a tots els sectors econòmics i en particular els industrials. Ara cal assenyalar les mesures més específiques per als sectors en què la seva competitivitat europea pot quedar més debilitada en la perspectiva del 93.

a) El sector tèxtil.

Ha d'intentar reduir l'aplicació dels AMF (Acords Multifibres) a través dels quals s'estableixen unes quotes d'accés al mercat nacional a cada país de la CE de productes tèxtils procedents de tercers països. En virtut de l'Acta Única, circularien a través de tota la CE els productes de tercers països, i en particular de la zona d'Indoxina, que produirien importants perjudicis a les nostres exportacions com a conseqüència dels baixos costos de la seva mà d'obra.

b) El sector químic.

Té un important desavantatge comparatiu amb la CE en termes de productivitat. Cal iniciar un procés de concentracions d'empreses per a la

renovació tecnològica i dirigir cap aquests sectors les inversions estrangeres per fer front a la competència dels països de la CE i orientar el sector barceloní des del mercat espanyol vers el mercat comunitari.

c) El sector paperer i d'arts gràfiques.

Aquest sector ha de fer front a la qualitat del sector alemany, norueg i també a la competència dels països asiàtics. Aquest sector, a part d'estar molt interessat en la reducció de les importacions de tercers països en els estats membres de la CE, cal que fomenti les inversions estrangeres que utilitzin tecnologia avançada i actuï a través d'indústries auxiliars de l'àrea barcelonina.

De totes maneres aquest sector cal que continuï incrementant la quota de mercat en els països de Sudamèrica.

d) El sector electrònic i informàtic.

Aquest sector no pot fer front a les innovacions produïdes en els països de tecnologia avançada i punta de la CEE. El sector autòcton avui dia es refugia en els contractes amb el sector públic, aprofitant el coneixement que en té del mateix. A aquest sector interessa l'ampliació de les dotacions pressupostàries del Pla Elèctric i Informàtic Nacional, així com els programes comunitaris anomenats RACE i ESPRIT per poder finançar la recerca i la innovació en aquest sector.

Encara s'és a temps per una política específica de *software* i de sistemes de valor afegit sobre les telecomunicacions.

2.4.3.4. *Respecte a la formació de recursos humans*

a) Establir un ampli pla de formació ocupacional i professional i postgrau, que permeti disposar de professionals i treballadors qualificats per donar resposta als futurs reptes econòmics i empresarials amb garanties d'èxit.

Les característiques d'aquest pla han de ser:

- 1) La seva àmplia dotació econòmica.
- 2) Que es centri en els sectors considerats estratègics.

- 3) Orientat al futur.
- 4) Elaborat des de la perspectiva de la demanda.
- 5) Donar prioritat a l'establiment de concerts amb les empreses per desenvolupar les accions de formació ocupacional.

b) Incrementar la intensitat d'intercanvis entre universitat i empresa, com a element de creació de capital humà qualificat.

c) La creació de centres de difusió i formació sobre noves tecnologies per aplicar-les a la producció de béns i serveis.

2.4.3.5. *Respecte a les infraestructures.*

Les opcions del Pla Estratègic Barcelona 2000 són plenament vàlides per a la competitivitat de la regió però volem destacar les següents:

- a) Establir un nou parc tecnològic i científic en l'entorn metropolità i ampliar el Parc del Vallès.
- b) Aconseguir el funcionament de l'express regional.
- c) Accelerar els projectes de vinculació ferroviària que permetin jugar a la regió un paper més decisiu en la comunicació Espanya-Europa. Els projectes d'ample de via europeu i també el TAV han de ser gestionats des d'aquesta perspectiva.
- d) Ampliar la capacitat de l'aeroport i endegar les estratègies adients entre les companyies aèries per donar a l'aeroport un caràcter intercontinental.
- e) Crear com a mínim dues CIMs (Central Integral de Mercaderies) a l'àmbit regional, en un màxim de cinc anys.

Així mateix cal impulsar la connexió viària ràpida entre les ciutats del 2on cinturó i establir els centres d'intercanvi modal en tota la regió.

3. **L'Estratègia competitiva de Barcelona**

3.1. L'Àrea Econòmica de Barcelona i la seva importància estratègica per Catalunya

La centralitat de la Regió Metropolitana abans esmentada és l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Aquest és un àmbit que, sense pretensions de delimitació precisa, té una superfície de 585,3 km², constituïda pels 32 municipis de la Mancomunitat, i té 3.120.557 habitants.

L'AMB, al contrari de la resta de municipis de la Regió, ha tingut un creixement bàsicament derivat del desenvolupament econòmic i urbà, i en concret de la immigració produïda a l'entorn del municipi de Barcelona. Alguns d'aquests municipis són pràcticament monofuncionals, conseqüència d'aquest creixement derivat, i no gaudeixen de les propietats de capitalitat urbana en un territori.

L'alta mobilitat social i l'elevada densitat, 11.624 habitants/km², il·lustra la continuïtat urbana del conjunt de municipis i la intensitat de fluxos de relacions amb la metròpoli central.

Donada la densitat i el valor complementari de molts municipis, a la pràctica ens trobem davant d'un sistema en què qualsevol acció sobre un punt del territori afecta als fluxos (de persones, de mercaderies, d'informació, de cultura, de capitals...), de la resta de l'àrea. Les decisions d'instal·lació de centres d'atracció ha de tenir en compte aquests efectes. Per aquestes raons s'ha anomenat l'AMB ciutat metropolitana o ciutat real.

L'Àrea Metropolitana de Barcelona constitueix la concentració urbana industrial més importat de l'Àrea nord-occidental del mediterrani. A la vegada és la concentració industrial de la península millor connectada per terra amb Europa (ferrocarril i carreteres).

L'AMB constitueix el 54,5% de la població de Catalunya. El 55,6% de la renda familiar disponible de Catalunya i el 17,8% de la d'Espanya. Així mateix gaudeix del

Mobilitat laboral de l'AMB**(Desplaçaments a Barcelona sobre total desplaçaments del municipi)**

De 15 a 25%	de 25 a 40%	+ 40%
Barberà de Vallès	El Prat de Llobregat	L'Hospitalet de Llobr.
Ripollet	Sant Boi de Llobregat	Sant Adrià de Besòs
Molins de Rei	Sant Joan Despí	Sta.Coloma de Gramenet
Begues	Castelldefels	
Rubí	Sant Feliu de Llobr.	
Castellbisbal	Sant Just Desvern	
Gavà	Esplugues de Llobr.	
Montgat	Sant Cugat del Vallès	
Pallejà	Cerdanyola del Vallès	
El Papiol	Montcada-Reixac	
St.Adrià de la Barca	Tiana	
St. Andreu de la Barca		
Sant Climent de Llobr.		
Sant Vicenç dels Horts		
Santa Coloma de Queralt		
Torrelles de Llobregat		
Viladecans		

Font: MMAMB.

53% dels llocs de treball a Catalunya i s'hi localitza el 66,2% del terciari avançat.

El creixement de la inversió en l'àrea barcelonina ha estat espectacular. Ha incrementat en un 30,7% en el període 1988-1989, i comparant el segon trimestre de 1988 i el respectiu de 1989 l'increment creix fins al 35,9% (24).

3.1.1. La ciutat de Barcelona i la seva rellevància estratègica

El municipi de Barcelona, zona central de l'àrea caracteritzada pel seu dinamisme econòmic i urbà, participa amb el 7% de la renda espanyola, i la seva

població representa el 4,5% del total d'Espanya. La renda per càpita de la ciutat supera en un 43,6% a la mitjana espanyola i en un 18% a la catalana (23) Barcelona és un dels motors del creixement econòmic espanyol i català en l'actualitat. La intensitat del seu creixement el podem contrastar a través de les dades de disminució de la taxa d'atur i del creixement del PIB. Encara que fos més raonable parlar de renda disponible, a la pràctica les dades de què es disposa parlen de PIB, tot i que és molt difícil conceptualitzar el PIB d'una ciutat.

Els autors de l'estudi Sunbelt (24), posen en plena relació el desenvolupament actual i sobretot futur de

Creixement del PIB a Barcelona (en milions de ptes)

	1985	1986	1987	1988	1989
PIB	1.853.000	2.114.000	2.331.000	2.544.000	2.728.000

Evolució de l'atur

	Des.85	Des.86	Des.87	Des.88	Des.89	Juny 90
Barcelona						
Municipi	18,2	18,5	16,2	13,4	9,7	8,7
Província	21,6	21,9	19,3	16,0	12,0	10,8
Catalunya	19,9	20,3	18,3	15,2	11,6	10,2
Espanya	—	—	20,9	18,8	16,2	15,3

Font: Barcelona Economia 1990.

Catalunya amb el de la seva capital: la ciutat de Barcelona, per ser anella d'infraestructures i comunicacions, per la transformació de la seva economia urbana cap a una economia de serveis amb una forta presència dels serveis avançats i per la seva projecció i influència més enllà dels Pirineus. Segons l'estudi del Netherlands Economic Institute (25) Londres, Frankfurt i París junt amb Brussel·les, continuaran en els propers anys essent el centre administratiu, financer i comercial d'Europa. Però en contrapartida, Milà, Niça, Marsella i Barcelona seran les grans creadores de riquesa.

El paper estratègic de Barcelona per a l'economia catalana, però també per a l'espanyola, es veu incrementat pel funcionament de l'espai europeu de la CE, com un espai econòmic global. Per aquest espai es mouran en plena llibertat els fluxos monetaris de capitals, mercaderies, persones i informació que estructuraran i sobretot estructuraran la xarxa econòmica europea. Les ciutats seran els nusos d'aquesta xarxa, els estats i regions que tinguin més insertades les seves ciutats en els fluxos econòmics internacionals, tindran la possibilitat de desenvolupar-se. Al contrari, entraran en una fase d'estancament, ja sigui absolut o relatiu.

D'altra banda l'economia global tendeix (26) a la descentralització de les activitats productives en el territori, hi ha una concentració dels centres de decisió i les seves activitats de suport, el terciari avançat, en les ciutats. La capacitat i àmbit direccional d'una regió o estat depèn de la localització en la seva (s) ciutat (s) dels centres direccionals públics i privats de l'economia, i de les relacions, intercanvis i

cooperació que tingui la ciutat amb la resta de ciutats europees, i sobretot les que tenen un paper decisiu en el tramata econòmic-urbà internacional. La modernització de Barcelona i la seva projecció internacional és, doncs, una condició necessària per al desenvolupament futur de l'economia d'Espanya i Catalunya, i en particular de l'AMB.

3.2. L'impacte de l'Acta Única en el sector industrial i econòmic de la ciutat

Per l'evolució de l'economia de la ciutat, que comporta una pèrdua del seu caràcter industrial, l'impacte en el sector industrial de l'Acta Única serà molt més reduïda a Barcelona que en el conjunt de Catalunya.

Aplicant els criteris de l'estudi abans esmentat de la CE respecte a l'impacte industrial de l'Acta Única, trobarem al municipi de Barcelona uns sectors industrials amb un bon nombre d'assalariats ocupats que avui són poc competitius; d'entre aquets destaquem:

- La fabricació de productes químics bàsics i per a la indústria agrícola.
- La fabricació de productes farmacèutics.
- La construcció de màquines per a les indústries tèxtils.
- Fabricació d'òrgans de transmissió.
- Material de tractament de fusta, paper i cuir.
- Fabricació de material elèctric.
- Fabricació de llums i material d'il·luminació.
- Laboratoris fotogràfics i cinematogràfics.

Els sectors més competitius amb vista al 93 són, en el municipi:

- La fabricació d'aparells electrodomèstics.
- Recanvis de vehicles automòbils.
- Els productes de confiteria.
- La indústria del cotó i llurs barreges.
- La fabricació de bijuteria.
- La indústria de tapissos.
- La fabricació de productes químics bàsics i per a la modernització i la formació dels recursos humans.

El sector serveis, de la mateixa manera que en el conjunt de Catalunya, no és previsible que quedi gaire afectat pel mercat únic europeu.

Però el que és realment important per Barcelona no és l'impacte de l'Acta Única al municipi, sinó en el conjunt de la Regió Metropolitana. En efecte, avui el municipi és una divisió administrativa d'una mateixa realitat econòmica, social i urbana que és l'Àrea Metropolitana. D'altra banda ja hem assenyalat el paper del municipi en la formació de l'àrea i el paper de centralitat d'aquesta respecte del sistema de ciutats que interactuen en la Regió Metropolitana, que constitueix el teixit econòmic industrial més important i estratègic de Catalunya.

L'economia de la regió metropolitana, i en concret la seva modernització i competitivitat, es veu afectada de manera determinant pel paper del municipi central i el seu dinamisme i les activitats que s'hi desenvolupin. D'altra banda el paper de Barcelona com a centre direccional de l'economia europea, serà possible si la ciutat es basa en una regió metropolitana pròspera.

Donades les tendències actuals de localització industrial, així com la interdependència territorial, conseqüència de la importància creixent d'una economia basada en la descentralització productiva i en l'especialització flexible, la Regió Metropolitana és l'espai «natural» en el que cal analitzar i avaluar els efectes de les estratègies de desenvolupament econòmic.

Per tant, el que cal és analitzar el paper que està tenint el desenvolupament econòmic de la ciutat en el conjunt de la regió, i plantejar-nos les seves fortes i febleses des del punt de vista de la necessària competitivitat de la Regió Metropolitana i de Catalunya davant el mercat únic europeu, i en concret per consolidar el paper de Catalunya com a «nord» industrial i avançat de l'estat espanyol i possibilitar-hi, en el futur, un lloc preponderant en l'economia mediterrània. Des d'aquesta perspectiva s'han elaborat els apartats que segueixen.

3.3. Característiques del creixement econòmic de Barcelona

El creixement de l'economia de Barcelona no és simplement un creixement quantitatiu dependent de la construcció dinamitzada pels Jocs Olímpics i de la indústria de l'automòbil, sinó que el creixement de la ciutat està modernitzant el conjunt de la seva economia i la fa competitiva per encarar el repte europeu. Per a il·lustrar aquest fet cal que esmentem abans les principals característiques d'una ciutat competitiva a nivell internacional (27):

- a) L'àmplia oferta del terciari avançat, és a dir el terciari que ocupa una força de treball d'alta qualificació i utilitza les més modernes tecnologies. En particular destaquen els serveis avançats a les empreses que possibiliten l'externalització de funcions empresarials, la descentralització d'activitats productives i són un factor decisiu de suport per als centres direccionals de l'economia.
 - b) La formació dels recursos humans. És necessària una forma de treball altament qualificada i capaç d'adaptar-se a les constants variacions de la producció en la indústria i els serveis. La qualificació de la forma de treball és un factor bàsic per a la localització d'empreses amb perspectives més àmplies del mercat local, i susceptibles d'incidir en la modernització tecnològica del sistema productiu urbà, a través de les seves inversions en tecnologia avançada.
 - c) La dotació i qualitat de les infraestructures en especial les d'accessibilitat. Les telecomunicacions són les més estratègiques ja que la informació és el principal element determinant de la nova economia, però també la connectivitat externa i interna de la ciutat per carretera, tren i avió.
- De les infraestructures d'acollida destaca l'oferta hotelera, les infraestructures per a fires i congressos, l'atractivitat cultural i turística i els sistemes i instal·lacions d'oci i esport..
- d) La presència d'activitats d'I+D, que és condició per a una adequada aplicació dels coneixements

científics a la producció de béns i serveis. L'existència de centres de difusió per a l'aplicació de les noves tecnologies a les empreses. (Trade Mark, centres de transferència tecnològica...), són bàsics per a la renovació de l'estructura productiva.

L'oferta de qualitat en l'Àrea Metropolitana de parcs tecnològics, ja sigui en la seva modalitat de parcs científics (desenvolupament de prototipus), centres d'innovació (aplicacions tecnològiques), tecnòpolis (ligats a la política territorial) o parcs tecnològics *strictu sensu* (localització d'empreses d'alta tecnologia).

e) L'oferta en amplitud i qualitat dels serveis d'intermediació financera, que són bàsics pel paper de la ciutat com a centre direccional de l'economia.

f) El creixement i projecció internacional de la ciutat i la seva imatge atractiva per viure, treballar i invertir. Cultura difusa de ciutat com a element diferencial i grans equipaments culturals, esportius o d'oci com a focus d'atracció permanent.

g) La xarxa de relacions i intercanvi amb les ciutats europees a fi de dissenyar estratègies comunes i concretes. Com que cada cop més les ciutats són centres direccionals, les seves relacions adquireixen progressivament més importància i són més rellevants fins i tot que els contactes interregionals.

h) Hi ha un seguit de temes de qualitat de vida que tenen un caràcter estratègic fonamental, en la competitivitat econòmica de la ciutat, com són el medi ambient, la seguretat ciutadana, la xarxa de serveis personals i sanitaris i l'oferta de l'habitatge.

El creixement econòmic de la ciutat ha tingut, des de la perspectiva de la modernització de la seva estructura productiva, les següents característiques positives:

a) La distribució sectorial dels treballadors adscrits a l'INSS a Barcelona ciutat (28) ha sofert importants canvis des de 1985.

b) El grup del sector terciari anomenat «serveis a les empreses», és el subsector que millor indica el procés de modernització de l'economia. En l'actualitat els «serveis a les empreses» tenen una important presència i es comptabilitzen 40.429 empreses en el municipi i 53.704 a l'àrea Metropolitana. El subsector dels serveis a l'empresa està essent molt dinàmic a la ciutat, doncs és el que ha tingut una evolució més positiva de tots els sectors econòmics, amb una variació de l'estructura ocupacional de gairabé el 70% d'increment entre 1985 i 1988, en què destaca la progressiva especialització de Barcelona respecte de Catalunya dels serveis financers i a empreses, el comerç i els transports i comunicacions. Cal remarcar la importància del terciari que no ha deixat d'augmentar en els darrers anys.

Sectors	% s/Total	% BCN/CAT	%Variació 1988/85
Agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca	0,09	11,8	- 2,8
Energia i aigua	1,53	57,4	-12,9
Transf. minerals no energètics.Química	6,20	41,2	8,0
Indústria transformació metalls	12,24	36,8	1,7
Altres indústries manufactureres	12,25	26,2	- 0,7
Construcció	6,23	33,5	37,2
Comerç	20,59	45,4	33,6
Transport i comunicacions	7,18	62,4	9,4
Inst.financ.Assegurances.Serv. empreses	11,96	66,9	18,5
Altres serveis	21,03	51,2	13,7

La indústria continua desplaçant-se fora de l'àmbit municipal, malgrat és el municipi de Barcelona el que disposa d'una major superfície de sòl destinat a ús industrial de tots els municipis de la Regió.

La tendència de localització de la indústria és clara. Fins l'any 1974 els municipis de l'àrea Metropolitana van ser els receptors de les instal·lacions industrials que buscaven sòl a un nivell de preus més baixos que Barcelona. A partir del 1984 i el 1985 són els municipis de la segona corona (RGM) els principals destinataris de la indústria.

La desindustrialització del municipi, des del punt de vista econòmic, cal considerar-la com a negativa per l'ocupació en el sector industrial. En l'etapa 1987-1991 s'ha cobert completament pel creixement del sector serveis i aquest sector dona suport al procés de modernització doncs són els serveis a les empreses, l'educació i investigació i el subsector relacionat amb l'educació informal, (l'assistència social i altres serveis) els que han tingut una variació més positiva els anys 1985-88.

Els sectors amb una població assalariada superior als 15 mil treballadors que han tingut una evolució més positiva han estat:

Sectors	% Variació 1988/85
Serveis a les empreses	68,0
Assistència social i altres serveis	45,2
Comerç al detall	28,1
Educació i investigació	29,2
Comerç a l'engròs	50,8
Restauració i cafès	25,3

Font: Barcelona Economia 1990.

Per contra, els subsectors amb més pèrdua en la seva estructura poblacional i amb una població assalariada superior als 10.000 treballadors han estat:

c) Les telecomunicacions estan donant un gran salt endavant en relació als projectes olímpics. La

inversió en telecomunicacions, informàtica i electrònica es quantifica en 51.832 (29) milions de pessetes.

Sectors	%Variació 1988/85
Administració pública	-11,4
Indústria Tèxtil	-10,1
Institucions financeres	-6,7
Construcció de maquinària i material elèctric	-6,3
Assegurances	-6,0

Font: Barcelona Economia 1990.

El Pla de Telefònica, amb una aportació de 31.800 milions, comprèn les torres de telecomunicacions, el teleport de Castellbisbal i la conversió de les centrals analògiques en digitals, que col·loquen Barcelona en una base correcta per actuar com a gran metròpoli.

d) A la ciutat s'ha millorat l'accessibilitat externa amb l'ampliació de l'aeroport (fins a 12 milions de passatgers any) i l'especialització, ampliació i agilitat de l'oferta portuària. També es millora l'accessibilitat interna amb la posada en funcionament dels dos nous cinturons i l'ampliació del metro.

e) La ciutat s'ha dotat de millors infraestructures d'acollida. Destaquem que els projectes avui en marxa incrementaran en 2.085 places l'oferta hotelera de 4 i 5 estrelles i en 739 l'oferta de 1 i 2 estrelles. D'altra banda el nou Palau de Congressos i el desdoblament i ampliació de la Fira, que donarà entrada als nous sectors econòmics emergents, complementaran la xarxa d'acollida i la projecció econòmica de la ciutat.

f) Barcelona, a través de l'Ajuntament, ha promociat la xarxa d'Eurociutats, constituïda per més de 30 grans ciutats europees per defensar davant la CE i els governs dels estats, els interessos de les ciutats i desenvolupar projectes i polítiques comunes que siguin efectives des d'un punt de vista econòmic i de benestar dels ciutadans. Aquestes relacions han permès la consolidació de projectes

entre ciutats, com és el cas de la C-6. És a dir, la configuració d'una subxarxa formada per Barcelona, Saragossa, Toulouse, Montpellier, València i Palma de Mallorca, amb l'objectiu de consolidar un espai econòmic europeu que tingui un pes específic suficient i representi una massa crítica per obtenir infraestructures d'accessibilitat de primer nivell.

g) La projecció internacional de Barcelona arrel de la celebració dels Jocs Olímpics i la seva imatge que es veurà reforçada pel bon funcionament dels Jocs de l'estiu del 92.

h) L'existència d'un pla estratègic consensuat amb els principals agents econòmics i socials de la ciutat, de manera que concentra els esforços en la consecució d'uns objectius prioritaris per aconseguir un creixement econòmic sostingut i major equilibri social i territorial més enllà del 92.

El municipi avança, doncs, vers una important modernització de les seves estructures i de la seva funcionalitat en l'àrea i regió metropolitana. El desenvolupament de la ciutat i els seus efectes en el seu àmbit d'influència directa, possibilita la reorientació dels sectors productius cap a la competitivitat necessària per afrontar amb garanties d'èxit la integració en el mercat únic.

Des de la perspectiva d'una estratègia econòmica, com la que es necessita a Catalunya, que prioritzi les inversions en I+D, la bona dotació integral dels recursos humans, cal reforçar i donar suport a l'actual procés de creixement-innovació econòmica infraestructural, de la ciutat de Barcelona.

Coherentment amb la descripció de les característiques d'una ciutat competitiva en la futura economia europea, Barcelona presenta una sèrie d'insuficiències que s'han de superar. Les principals són:

a) En primer lloc, cal destacar la formació de recursos humans i la reduïda presència d'activitats d'I+D que són els factors competitius més febles del conjunt de l'economia espanyola i catalana.

b) La debilitat de Barcelona com a plaça financera i l'absència de competitivitat dels serveis d'intermediació financera. Des dels anys 40 l'activitat financera de la ciutat ocupa un lloc secundari en l'economia espanyola, com a conseqüència de l'absorció dels bancs amb seu a Barcelona per altres bancs. A l'any 89, Barcelona guanya activitat com a conseqüència de la liberalització d'inversions estrangeres, però perd pes relatiu respecte a Madrid. L'àrea econòmica de Barcelona és la que rep més inversions estrangeres, però aquestes es decideixen a les empreses que tenen seu a Madrid, aprofitant la millor dotació de serveis financers i també de la proximitat del govern. La importància del govern central, malgrat que seguirà essent considerable a partir del 1993, es veurà reduïda per l'assumpció de competències econòmiques per la CE, però perdurarà, sinó s'hi posa remei, la debilitat financera de Barcelona. La participació de la Borsa de Barcelona sobre el total del mercat espanyol ha passat d'un 16% el 1980 a només el 11% el 1989 (30).

c) La relativa absència de seus d'empreses punta i institucions rellevants a nivell europeu, que redueix les possibilitats de fer de Barcelona un centre direccional de l'economia europea.

d) La disposició de nous espais de centralitat en tota l'àrea barcelonina, el sector terciari i en particular pels serveis a les empreses i les seus d'entitats públiques i privades. L'actual oferta només cobreix un 20% de la demanda (31).

e) L'estructura empresarial és força reduïda pel que fa a dimensions. Aquest minifundisme no seria avui un problema, ja que estan en una etapa presidida per l'externalització de funcions en les empreses i l'especialització flexible i, per tant, en la reducció de la vida òptima de les empreses que els experts situen entre 200 i 400 treballadors. El problema, a Barcelona, és que el terreny petit i les debilitats del sistema empresarial provoca una minsa inversió en tecnologies i, per tant, es perd el gran efecte innovador que comporten les petites empreses.

Evolució del nombre de treballadors assalariats i del nombre d'empreses segons llur grandària

Interval	Treballadors			Empreses		
	1985	1988	% 88-85	1985	1988	% 88/85
1-5	79.252	94.826	19,7	41.754	48.194	15,4
6-25	116.059	150.131	29,4	10.262	13.360	30,2
26-100	106.918	129.935	21,5	2.328	2.864	23,0
101-500	112.767	130.727	15,9	553	632	14,3
> 500	184.029	177.353	-3,6	113	114	0,9
Total	599.025	682.972	14,0	55.010	65.164	18,5

Font: Barcelona Economia i COC INB

El minifundisme es troba en tots els sectors llevat el sector de l'Energia i l'aigua, el de transports i comunicacions en què les empreses de més de 500 treballadors ocupen respectivament el 81,5% i el 45% del total d'assalariats del sector.

f) L'absència d'una autoritat político-administrativa metropolitana i el localisme de bastants agents econòmics i socials, actua contra les sinergies de la conurbació provocant efectes divergents en les actuacions de les entitats públiques i privades en el que s'ha denominat la ciutat real i també condiciona les possibilitats de redistribució econòmica-social i de reequilibri territorial (32).

3.4. Les recomanacions per millorar la competitivitat dels sectors industrials de la ciutat.

Les principals recomanacions i propostes per a la ciutat i l'àrea metropolitana de Barcelona que reforçarien la seva actual contribució a la competitivitat econòmica i industrial, en particular de la Regió Metropolitana i per tant de Catalunya davant l'Acta Única Europea, són les següents:

a) Per a la modernització de l'economia regional i urbana

1) Aconseguir una oferta de sòl qualificat per a la localització del terciari, en particular els serveis avançats a les empreses, pels seus efectes en la

innovació empresarial i potenciar l'especialització flexible dels processos productius. Cal executar els 10 projectes de Nova Centralitat previstos pel municipi de Barcelona i impulsar la realització de nous projectes a l'Àrea Metropolitana amb un mínim de 400 Ha.

2) Localitzar les seus d'empreses tecnològicament avançades a les àrees de nova centralitat. L'atractiu de la ciutat és la proximitat dels serveis a una de les zones industrials més importants de l'Europa mediterrània. La política de noves centralitats ha d'anar articulada en la promoció de seus d'empreses i entitats europees perquè sigui del tot eficaç. Cal incentivar les empreses estrangeres innovadores per tal que establexin les seves relacions comercials, d'assistència tècnica, disseny, etc., amb les empreses autòctones. L'atracció d'empreses avançades en tecnologia no és suficient per a la generació d'un teixit industrial al seu entorn.

3) L'administració pública i en particular la local, en cooperació amb entitats econòmiques han de promocionar l'establiment de relacions fluides i complexes entre les grans i petites empreses, les estrangeres i les autòctones, que generin la difusió de la innovació i l'intercanvi tecnològic. Ja hem observat que cal donar una especial rellevància a la creació de centres de difusió i formació sobre noves tecnologies per aplicar-les a la producció,

relacions comercials, d'assistència tècnica, disseny, etc., amb les empreses autòctones.

4) Cal aconseguir la descentralització a l'AMB de les empreses públiques amb més inversió en I+D, que es concentren en l'àrea econòmica de Madrid.

5) Ja hem assenyalat abans que per a la competitivitat internacional de la ciutat i la regió ens cal millorar el nostre posicionament com a plaça financera. En aquests moments hi han dues iniciatives a les quals cal donar suport decididament: fer de Barcelona un mercat financer de PIME'S d'àmbit europeu amb una tecnologia altament qualificada i la localització del Banc Central Europeu.

6) Cal donar també una gran importància a la progressiva aplicació de la normativa sobre el medi ambient, l'exigència de garanties en els nous productes i en les reparacions, i la defensa dels consumidors, pels seus efectes en la innovació i qualitat de la producció de béns i serveis. Una societat exigent és condició necessària per a la renovació o l'obtenció d'avantatges competitives.

7) L'esforç continuat en la qualitat dels serveis públics i les garanties d'abastament d'energia, aigua, telecomunicacions, és un factor essencial. Les darreres anàlisis que parlen d'una davallada de l'economia italiana, sembla molt lligada a la baixa qualitat de les estructures i dels serveis territorials.

b) Per a la formació dels recursos humans. És la debilitat principal per a la competitivitat europea, ens calen objectius per a la formació reglada i no reglada però també per a tots aquells aspectes de la socialització durament relacionats amb la millora dels recursos humans.

1) Creació de més d'un centre de formació professional en tecnologies avançades vinculats a les escoles de formació professional i a l'INEM.

2) Incrementar substancialment l'oferta i els recursos tant de programes de post-grau com de formació

ocupacional relacionats amb les necessitats del mercat de treball, l'especialització en tecnologies avançades i vinculats a les empreses.

3) Dotar la ciutat de nous programes o recursos en benestar social i cultural relacionats directa o indirectament amb la integració a l'escola i al mercat de treball.

Tots els objectius i mesures formatives cal que parteixin de la identificació de les tendències de canvi en els sistemes de treball i de les àrees de coneixement a oferir, i articulin les ofertes de totes les administracions.

4) Afavorir l'estabilització laboral com a condició per possibilitar una formació més acurada de la força de treball, i la millora de la seva productivitat. L'any 1989 es van enregistrar a Barcelona municipi 328.528 contractes de treball i el nombre d'ocupats el mateix any va incrementar en 25 mil persones.

c) La millora de les infraestructures.

1) La disposició de l'ample de via europeu de Barcelona a la frontera i el TAV són dos elements molt importants per a la accessibilitat i competitivitat de la ciutat. El criteri que cal tenir en compte és que cal reforçar el paper de Barcelona entre Europa i les ciutats espanyoles. Qualsevol meravella tecnològica que posi en perill aquest paper econòmic i fonamental de Barcelona i Catalunya cal que sigui rebutjat. L'important és la posició de Barcelona en la xarxa i que aquesta arribi als llocs estratègics de la ciutat i la seva àrea com són el port i l'aeroport.

2) Aconseguir una ampliació substancial dels lloguers dels habitatges i uns preus més reduïts d'aquests i de les places hoteleres, perquè Barcelona tingui lloc a l'entorn de la mobilitat dels treballadors i professionals que es produirà en les ciutats europees.

3) És important consolidar l'àrea europea de la Mediterrània Occidental que té com a punts centrals

les ciutats de Barcelona, València, Saragossa, Toulouse, Montpellier i Palma, tant per desenvolupar projectes comuns com per aconseguir els ajuts comunitaris, i per desenvolupar les infraestructures que calen a una macroregió internacional.

4) Cal millorar l'accés als programes de la CE per millorar la quantia dels recursos o projectes amb finançament comunitari, en especial en els de telecomunicacions, els projectes d'I+D comunitaris, promoció de serveis financers i promoció i millora dels polígons industrials.

3.5. Prioritats per a l'actuació de l'Ajuntament.

La incidència de l'Ajuntament en l'economia de la ciutat es alta. La demanda final de l'Ajuntament representa el 2,51 % del PIB i si agrupen tot el conjunt d'organismes i empreses amb direcció municipal arriba fins el 4,75% del PIB. El seu paper de promotor econòmic en el relançament de la ciutat, amb el projecte Olímpic, les iniciatives econòmiques municipals, com Iniciatives, SA, L'Àrea de Desenvolupament Econòmic, el projecte del Parc Tecnològic del Vallès, etc., i en especial el seu paper promotor en el Pla Estratègic Barcelona 2000 en cooperació amb els principals agents econòmics i socials de la ciutat, justifica no sols el present treball, elaborat amb l'Ajuntament, sinó el fet que s'inclouin recomanacions per a la seva actuació per reforçar el paper econòmic de la ciutat i la seva àrea d'influència davant el mercat únic.

Les principals prioritats, a part de l'acompliment de les de nivell competencial de promoció dels objectius assenyalats en l'apartat anterior sobre la ciutat, són:

1) Mantenir i reforçar el Pla Estratègic Barcelona 2000, en la seva etapa d'acompliment dels objectius aprovats en la seva assemblea general. Preparar la imprescindible reprogramació en els anys 92-93, i aprofitar el seu marc com a element de dinamització de les relacions econòmiques i com a instrument per aconseguir els efectes sinèrgics de la coordinació de plans d'actuació entre els agents ciutadans.

2) Reforçar també, des d'una perspectiva de competitivitat econòmica, la xarxa d'Eurociutats. Eurociutats és un marc idoni per establir cooperació econòmica entre ciutats i els seus agents, que s'incrementa gradualment. Les recomanacions i mesures assenyalades per a la ciutat no són ni molt menys totes les que cal plantejar-se per a la ciutat, ni tan sols les econòmiques, sinó les que tenen una influència més directa pel posicionament estratègic davant el mercat únic europeu. El conjunt d'objectius estratègics estan recollits en el Pla Barcelona 2000 i en el, Pla Estratègic de l'Ajuntament de Barcelona.

En aquest sentit, les mesures de cohesió o promoció social, seguretat ciutadana i medi ambient, son determinants per a la qualitat de vida dels ciutadans i per a la capacitat d'una ciutat per viure, treballar i invertir.

Atesa la seva capacitat de decisió en l'economia europea, Eurociutats és també un instrument per incidir en els fons comunitaris pels projectes d'interès per a la ciutat. Eurociutats té també un paper important pel reconeixement internacional de Barcelona en general i molt concretament davant de la CE i el Parlament Europeu.

3) Cal impulsar i donar plena coherència i unitat a la política internacional i en particular a l'europea de la ciutat, a fi d'afrontar amb garanties d'èxit la llibertat per a la circulació de persones, capitals, mercaderies i informació.

4) En col.laboració amb les entitats econòmiques de la ciutat, promoure una decidida política d'atracció d'inversions estrangeres amb efectes d'innovació en el teixit productiu de la ciutat i la seva àrea econòmica. En aquest sentit, empreses com Iniciatives SA, poden tenir un important paper instrumental. Així mateix, cal disposar d'una estratègia municipal per ubicar a l'àrea de Barcelona seu d'empreses i institucions europees que reforcin el paper direccional de la seva economia.

5) La perspectiva europea és, per a la Regió

Metropolitana, la perspectiva de la consolidació del seu paper econòmic a Espanya. La ciutat cal que intensifiqui el seu paper promotor de la col.laboració i coordinació entre les grans ciutats espanyoles i articuli una estratègia comú de complementarietat del sistema urbà espanyol i en particular del mediterrani. Així mateix cal incidir en una política de grans ciutats a desenvolupar pel govern de l'Estat, però també pel de la Generalitat.

6) És bàsica la identificació dels programes i projectes de benestar social i cultural amb la incidència en la formació i qualificació dels recursos humans, el reconeixement polític i econòmic de la seva incidència en l'adaptació de la ciutat a les seves exigències internacionals i dotar-los

econòmicament com a principal repte per a la competitivitat de la ciutat.

7) Tot i perseverant en el reforçament institucional de l'àrea metropolitana i també de la regió metropolitana, insistir en l'orientació metropolitana de tots els programes municipals, i la necessitat de coordinació intermunicipal i metropolitana. Els programes malgrat la seva localització municipal, tenen uns efectes urbans a nivell d'àrea metropolitana i, en molts casos, a nivell de la regió.

8) Mantenir l'actitud de participació de l'Ajuntament en la direcció de les grans infraestructures que condicionen l'accessibilitat de la ciutat i la seva comunicació amb l'àrea i la regió metropolitana.

BIBLIOGRAFIA

- (1) Comunitat Europea (1990); "Social Europe. The impact of the international market by industrial sector" a **European Economy**.
- (2) Ministerio de Industria y Energía (1987); **España en Europa: Un futuro industrial**, Madrid.
- (3) Escorsa, Pere i Solé, F. (1988); **La innovació tecnològica a Catalunya**, Barcelona, La Magrana.
- (4) i (5) Banco Bilbao-Vizcaya (1990); **Informe económico 1989**.
- (6) "Integración en la CEE y política económica de los 90 (1989)"; a **Papeles de Economía nº 41**
- (7) Ureta Domingo, J.C. i Garnica Esteban, G. (1990); **Capitalismo inteligente: Claves para entender la España económica de los 90**, Madrid, Ed. Espasa Calpe.
- (8) Clavera, Joan . (1991); "La economía catalana en relación con Europa", a Parellada, Martí (dir), **Estructura Económica de Cataluña**, Madrid, Espasa Calpe.
- (9) Trullen, Joan (1991); "Las Características generales del modelo de crecimiento a partir de 1960" a Parellada, Martí (dir), **Estructura Económica de Cataluña**, Madrid, Espasa Calpe.
- (10) Estudi del Gabinet Tècnic del Secretariat Nacional de l'UGT.
- (11) Patronat Català Pro-Europa (1988); **Catalunya a la Comunitat Europea. "Efectes de l'adhesió i perspectives pel 1992"**, Barcelona.
- (12) Banco Bilbao Vizcaya. (1990); **Renta Nacional de España, 1987**.
- (13) Pascual, Josep Maria. (1990); "Los servicios avanzados a la empresa en la estrategia de las ciudades" a **Papeles de Economía núm 42**.
- (14) Parellada, Martí. (1991); "Los flujos con el exterior", a Parellada, Martí (dir), **Estructura Económica de Catalunya**, Madrid, Espasa Calpe.
- (15) Bellavista Ramon. (1991); **La situació de les PIME'S catalanes davant la realització del mercat únic europeu**, Barcelona, Patronat Català Pro-Europa.
- (16) Banco de Bilbao-Vizcaya. (1990); **"Informe económico 1989"**.
- (17) Escorsa, Pere i Solé, F. (1988); **La innovació tecnològica a Catalunya**, Barcelona a La Magrana.
- (18) Petitbó, Amadeu et al. (1985); **Desindustrialització a Catalunya: Causes i propostes**, Barcelona, Col.legi d'Economistes.
- (19) Coran, J.M. (1991); "Catalunya en la La España desigual" a **Papeles de economía**.
- (20) Revista Actualitat Econòmica.
- (21) Busquets, Joan. (1981); "Macrocefalia barcelonina o ciutats catalanes? a **Quaderns d'arquitectura i urbanisme**.
- (22) Esteban, Juli. (març 1991). "El fet metropolità" a **Primer Congrés Català de Geografia.**, Barcelona
- (23) Perramon, J. (1988); "Barcelona centre català, de l'Àrea Mediterrànea", Barcelona a **Metropolis Mediterrànea, nº 7**.
- (24) Healey and Baker. (novembre 1990); **Estudio Sunbelt**.
- (25) Beockhont, IJ and Rokema, SA; **Shift of Economic Centres of Gravity in North-West Europe: Fiction as Reality 2.**, Netherlands Economic Institute.
- (26) Castells, Manuel et al. (1990); "Estrategias de desarrollo metropolitano. La articulación entre el crecimiento económico y la calidad de vida" a Borja, Jordi et al. (ed) **Las grandes ciudades en la década de los noventa**, Madrid, Ed. Sistema.
- (27) Pascual, Josep Maria et al. (1991); "Barcelona y el Sistema Urbano Europeo", a **Barcelona, Eurociutat**, Barcelona, Ajuntament. Pascual, Josep M . "Anàlisi Estratègic de l'Economia de Barcelona" a **Barcelona Economia**, nº8. (1990).
- (28) **Barcelona Economia**. (1990)
- (29) **Actualitat Econòmica**. (1991)
- (30) Forn, Manuel. (1991); "Sobre la importància de la internacionalització econòmica de la ciutat. Notas para un debate sobre Planes Estratégicos" a **Jornadas sobre la Planificación Estratégica**, San Sebastián.
- 31) Planesdemunt, J. (1989); "La Borsa i la plaça financera de Barcelona" a **Barcelona Economia**, nº3.
- (32) C.E.P. (1990); **"Els serveis a les empreses a la Regió Metropolitana de Barcelona"**, Barcelona Ajuntament de Barcelona.
- (33) Document final "Jornades sobre El Reequilibri Econòmic i Social a l'Àrea Metropolitana" (1990) a **CEUMT., Revista municipal**.